

RÝCHLA DIVÍZIA V NEMECKEJ OFENZÍVE NA ROSTOV

PAVEL MIČIANIK

MIČIANIK, P.: Fast division in German offensive towards Rostov. *Vojenská história*, 2, 13, 2009, pp. 43–70. Bratislava.

The study deals with the assignment of Slovak Fast Division (SFD) in German summer offensive (June – July) in 1942 that was decisive in the war against USSR and should have helped Germany to take over after an unsuccessful operation Barbarossa in 1941. The author emphasizes that SFD had been in a continual service from the November 1941 in the defense of the river Mius. In order to be re-used offensively it was necessary to supply it with personnel, armaments and cars. The Slovak party had been negotiating with Germans on the material supply since the beginnings of 1942. The negotiations were pro-longed and that is why the Division joined the German offensive actions in the end of July 1942 without the armaments supply and support. In the course of the actions the Division captured more than 10 000 Red-Armenian and confirmed its famous reputation from the autumn 1941. The performance was later awarded by the superior German headquarters.

Military History. USSR. World War Two. 1942. The Slovak Army in German offensive.

NEMECKÉ PLÁNY A SNAHY O PREZBROJENIE RÝCHLEJ DIVÍZIE

Vyčerpávajúce boje v zime 1941/1942 nepriniesli na východnom fronte rozhodnutie. Sovietska zimná protiofenzíva posunula front o 150 – 300 km na západ, k očakávanému všeobecnému kolapsu *Wehrmachtu* však nedošlo. Pokus o opätovné získanie strategickej iniciatívy sovietskemu veleniu na jar 1942 tiež nevyšiel. Na začiatku júna 1942 bolo jasné, že sovietska jarná ofenzíva na južnom úseku frontu skrachovala. Do 15. mája boli zničené sovietske vojská, ktoré sa vo februári vylodili na Kerčskom polostrove, a o necelé dva týždne aj vojská, ktoré sa neúspešne pokúsili dobyť Charkov. Len v týchto dvoch bitkách bolo zničených šesť armád, pričom Nemci zajali 409 000 červenoarmejcov, zničili alebo ukoristili 3 159 diel a 1 508 tankov. *Wehrmacht* opäť preukázal svoju taktickú prevahu nad Červenou armádou. Dňa 3. júna 1942 zahájila 11. armáda gen. Ericha von. Mansteina útok na obliehaný Sevastopol. Útok predchádzala zničujúca delostrelecká paľba z najmohutnejších diel, aké kedy boli nasadené do boja (mažiar *Gama* kalibru 427 mm, mažiar *Karl* kalibru 615 mm a kanón *Dora* kalibru 800 mm!). Pevnosť odolávala tomuto mohutnému náporu presne jeden mesiac. Posledný odpor bol zlomený dňa 3. júla. Dve sovietske armády boli zničené. Do zajatia putovalo 90 000 červenoarmejcov, zničených a ukoristených bolo 622 diel a 758 mínometov. Tento úspech bol dosiahnutý v čase, keď už bola v plnom prí-

de nová nemecká strategická ofenzíva.¹ Táto ofenzíva mala po neúspechu operácie BARBAROSSA priviesť Sovietsky zväz ku kolapsu a následnej porážke.

O možnosti pokračovať v ofenzíve v roku 1942 nemecké velenie uvažovalo ešte pred záverečným pokusom o dobytie Moskvy v novembri 1941. Plán ofenzívy bol vypracovaný v prvých mesiacoch roku 1942 po neúspechu rozsiahlej zimnej protiofenzívy sovietskych vojsk. Nedostatok zdrojov však od začiatku obmedzil rozsah ofenzívy na obidve krídla východného frontu. Hlavné úsilie malo byť zamerané na južné krídlo frontu. Cieľom tejto ofenzívy bolo odvážnym výpadom obklúčiť a zničiť sovietske vojská medzi riekami Donec a Don, získať prechody cez Kaukaz a ovládnuť ropné polia pri Kaspickom mori. Ciele tejto ofenzívy boli rýdzo ekonomické. Nemeckí ekonomickí experti totiž mylne predpokladali (presvedčili o tom i Hitlera), že Nemecko nebude môcť pokračovať vo vojne bez kaukazskej ropy, rudy a pšenice. Vzdialeným strategickým cieľom bol útok z Kaukazu na Irán, ktorý mala podporiť africká armáda gen. Rommela útokom cez Egypt, Suez, arabskú púšť až k Perzskému zálivu. Nemci by sa tak dostali do arabského priestoru, kde boli obrovské ropné ložiská, vyradili by druhú najväčšiu zásobovaciu základňu anglo-americkej pomoci pre Červenú armádu a získali aj bohaté arabské ropné ložiská. Z Iránu by mohol *Wehrmacht* udrieť smerom na Indiu v ústrety japonskému spojencovi, ktorý dobyl Singapur. Nemecko-japonské spojenectvo by tak nadobudlo reálny praktický význam. Podobné ďalekosiahle plány existovali ešte pred útokom na ZSSR. Nemci už od roku 1938 budovali svoje spravodajské štruktúry a diverzné oddiely v Egypte, Iraku, Iráne, Afganistane, Saudskej Arábii a Indii. Mali zbierať informácie a pomáhať *Wehrmachtu* pri postupe týmito krajinami. Toto sa však mohlo realizovať až po porážke ZSSR. Keďže v roku 1941 sa Nemci na Kaukaz nedostali, na rok 1942 bola pripravená nová ofenzíva práve do tohto priestoru. Plán ofenzívy dostal krycí názov FALL BLAU a Hitler ho schválil 5. apríla 1942 ako smernicu č. 41. Hitler nesúhlasil s „elasticky formulovanými úlohami“ v návrhu generálneho štábu, a preto ho sám doplnil zbytočne detailne formulovanými rozkazmi a presne stanoveným priebehom operácie. V prvej etape operácie mali dve skupiny armád mohutnou obkľučovacou operáciou zničiť sovietske sily medzi Doncom a Donom. Severné rameno klieští malo vyraziť z priestoru Kursk – Charkov pozdĺž Donu na juhovýchod, južné rameno z priestoru Taganrog priamo na východ. Obidve ramená sa mali spojiť západne od Stalingradu. Po zničení sovietskych vojsk mal útok pokračovať na juh s cieľom ovládnuť ropné náleziská a horské prechody Kaukazu. Nebezpečne dlhý bok útočiacich vojsk na rieke Don mali kryť maďarské, talianske a rumunské zväzky. To bola jedna z mnohých slabín nemeckého plánu.²

Rozsiahle nemecké ofenzívne akcie predpokladalo na rok 1942 aj velenie slovenskej armády. Preto slovenské MNO už na konci roka 1941 vypracovalo „minimálny program“ prezbrojenia *Rýchlej divízie*, ktorá utrpela veľké straty bojovej i automobilovej techniky. Predpokladalo sa, že divízia bude i naďalej nasadená v zostave nemeckých vojsk ďaleko od Slovenska. Z tohto dôvodu program rátal s jej vyzbrojením nemeckým materiálom, aby mohla byť zásobovaná z nemeckých skladov. Bojaschopnosť RD mala byť zachovaná najmä jej posilnením tankmi, protiletadlovými zbraňami a delostrelectvom. To, prirodzene, vyžadovalo patričné zálohy materiálu a ich plynulé dopĺňanie predovšetkým z cudziny. Zoznam nevyhnutného materiálu na prezbrojenie RD bol odovzdaný *Nemeckej vojenskej misii* s po-

1 CARELL, P.: *Operace Barbarossa*. Plzeň 1996, s. 365-383.

2 Tamže, s. 353, 357-360; BEZYMENSKIJ, L.: *Kruch operácie Neptún*. Bratislava 1981, s. 52-57; LIDDELL HART, B. H.: *Dějiny Druhé světové války*. Brno 2000, s. 264-268; MADER, J.: *Hitlerovi generálové vypovídají*. Praha 1975, s. 213-260.

žiadavkou, aby prezbrojená RD dosiahla pohotovosť k 1. máju 1942. Požiadavky zahŕňali predovšetkým 20 ľahkých motorizovaných húfnic kalibru 105 mm, 14 motorizovaných kanónov 100 mm, 21 protitankových kanónov Pak 38 kalibru 50 mm, batériu ťažkých protiletadlových kanónov kalibru 88 mm, 3 ľahké batérie protiletadlových kanónov kalibru 20 mm, 15 stíhacích lietadiel Me 109, 6 ťažkých stíhačiek Me 110, 12 pozorovacích lietadiel Fw 189, 6 spojovacích Fi 156, 6 strmhľavých bombardérov Ju 87, atď.³ Nemecká strana bola voči týmto rozsiahlym požiadavkám zdržanlivá. Samotný *Wehrmacht* počítal po ťažkých stratách v zime 1941/1942 nedostatok výzbroje, takže termín a rozsah dodania materiálu požadovaný slovenskou stranou nebol akceptovaný. Veľká časť požadovaného materiálu bola neskôr na Slovensko dodaná, ale k RD dorazila až v septembri – novembri 1942.

Zamietnutiu slovenských požiadaviek čiastočne napomohlo aj hlásenie nemeckého styčného dôstojníka pri RD mjr. Elgera, ktorý považoval organizáciu RD za „*velku účelnú*“ a vyžadujúcu „*len malé zmeny*“. Navrhoval doplniť stav pechoty na predpísané počty, doplniť kanónmi a iným materiálom v boji plne osvedčené HKB, doplniť Priežvedný oddiel motocyklistickou čatou (cyklistická rota totiž brzdila postup motorizovaných častí oddielu), postaviť tankovú rotu, celý delostrelecký pluk (s 1 kanónovým a 2 húfnicovými oddielmi), doplniť pioniersky prápor jednou rotou i potrebným náradím a materiálom, postaviť na Slovensku nové dopravné kolóny a kompletne ich odoslať na front, zaistiť pohyblivosť poľných pekární, zabezpečiť doplnky odevu i obuvi a zriadiť spojovací štáb v Dnepropetrovsku, ktorý by slúžil ako sprostredkovateľ medzi Slovenskom a frontom. Za účelné považoval uskutočniť zamýšľanú výmenu mužstva v časových intervaloch, aby sa „*nestratili doteraz nadobudnuté vojnové skúsenosti*“. Nové doplnky preto nemali prekročiť 25 % stavu jednotlivých rôt.⁴

Zázemný veliteľ pre potreby armády v poli plk. aut. Benedikt Dúbravec naproti tomu považoval organizáciu RD za nevyhovujúcu „*pre aktívnu účasť v boji proti sovietskym jednotkám*“. Vo svojom hodnotení poukazoval to, že KPÚV vz. 37 sú proti sovietskym tankom neúčinné, rovnako ako sú proti sovietskym tankom a protitankovým kanónom neúčinné aj slovenské ľahké tanky. Nasadenie týchto zbraní by podľa neho znamenalo „*ich predčasnú zničenie*“. Výzbroj RD žiadal doplniť o samopaly a automobilovú techniku, bez čoho by podľa neho bola „*schopná len krátkodobej akcie*“. Varoval tiež pred nasadením zastaraných slovenských lietadiel proti moderným sovietskym, anglickým a americkým typom, čo by znamenalo „*istú smrť letcov a predčasnú stratu celých leteckých zásob*“. Považoval preto vyzbrojiť frontové jednotky modernými nemeckými lietadlami.⁵ Plk. Dúbravec mal nepochybne pravdu v hodnotení bojových možností slovenských tankov a protitankových kanónov, ktoré nestačili na sovietske tanky T-34 a KV. Skutočnosťou ale bolo, že tieto stredné a ťažké tanky svojím počtom vo výzbroji sovietskych tankových brigád a zborov neprevýšili ľahké tanky. Ľahké tanky T-26, BT, T-37, T-38, T-40 a T-60 tvorili väčšinu sovietskej tankovej výzbroje až do konca roku 1942 (objavili sa už aj anglické a americké typy).⁶ Na tieto typy stačili KPÚV vz. 37, a tanky LT-38 nad nimi preukázali svoju prevahu už v roku 1941. Nemci to veľmi dobre vedeli, a preto vo februári 1942 zaradili do výzbroje novosformovanej 22. tankovej divízie (td) aj 114 tankov PzKpfw. 38 (t). Tieto tanky boli už od roku

3 VHA, MNO (taj.), šk. 15, i. č. 60, MNO, 82.108 Taj./III-192, Bratislava 6. 2. 1942; BYSTRICKÝ, J.: Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942. In: *Vojenská história*, 5, 2001, č. 1, s. 41-42.

4 VHA, MNO (dôv.), šk. 213, 52-2/10-2, Nemecká vojenská misia na Slovensku, Abt. Z., Nr. 47/42 geh., Príl. č. 1 (Preklad).

5 VHA, MNO (dôv.), šk. 213, Príl. k č. 93.915/Dôv. II/I – 1942.

6 PEJČOCH, I. – SPURNÝ, S.: *Obrněná technika 3 (SSSR 1919 – 1945, I. část)*. Praha 1999, s. 72-73.

1941 vo výzbroji niekoľkých ďalších tankových divízií. Ešte v novembri 1942 ich mal *Wehrmacht* v prvej línii 107 (z toho 37 v 19. td), čo svedčí najlepšie o ich kvalite a dobrých bojových vlastnostiach.⁷ V priebehu marca a mája 1942 Nemci dodali 111 tankov PzKpfw. 38 (t) aj Maďarsku, ktoré ich zaradilo do výzbroje svojej 1. poľnej obrnenej divízie. Tieto tanky tvorili jadro jej výzbroje. Maďarská 1. poľná obrnená divízia mala spolu 14 obrnených áut *Csaba*, 18 stíhačov tankov *Nimród* a 150 tankov (111 PzKpfw. 38 (t), 17 *Toldi* a 22 PzKpfw. IV Ausf. F1).⁸

Slovenské MNO sa priklonilo k správe mjr. Elgera, ktorú schválil gen. II.tr. Augustín Malár, a ktorá sa veľmi podobala na požiadavky predostreté plk. Turancom ešte v auguste 1941. Najprv sa rozhodlo o vystriedaní záložníkov starších odvodových ročníkov ako ročník 1939, a z ročníka 1939 tých, ktorí mali dvoch alebo troch súrodencov v činnnej službe. 20. januára 1942 bolo nariadené vystriedanie záložníkov pionierskych jednotiek⁹ a 11. marca 1942 príslušníkov delostreleckého oddielu RD.¹⁰ V priebehu januára a februára 1942 bola protitanková výzbroj RD posilnená 6 protitankovými kanónmi Pak 38, ktoré darovala divízií nemecká armáda. Dňa 3. marca MNO nariadilo doplniť priezvedný oddiel divízie podľa vojnových tabuliek. Mali ho tvoriť veliteľstvo PO, 2 cyklistické eskadróny (každá s 3 čatami po 4 družstvách), 1 motorizovaná eskadróna ťažkých guľometov (3 čaty po 2 družstvách), 1 motorizovaná ťažká eskadróna (čata KPÚV so 4 kanónmi, mínometná čata – 4 mínometry, pionierska a spojovacia čata), 1 motocyklová eskadróna (3 čaty po 4 družstvách). Tieto jednotky mali doplniť PÚV z Turč. Sv. Martina, lyžiarsky oddiel z Popradu, peš. pluk 1 z Bratislavy, JPO 1 a JPO 2. Spolu 858 mužov malo byť 8. marca 1942 pripravených na odchod na front.¹¹ Posilnenie delostrelectva RD nariadila vojenská správa 6. marca 1942. Rátalo sa s vytvorením motorizovaného del. pluku s tromi oddielmi po 3 batériách. I. oddiel mal byť vyzbrojený kanónmi vz. 35 a zvyšné dva oddiely nemeckými ľahkými húfnicami vz. 18 kalibru 105 mm (1eFH 18), ktoré už boli objednané v Nemecku.¹² V apríli 1942 sa MNO konečne rozhodlo posilniť RD aj tankmi. PÚV v Martine dostal rozkaz pripraviť pre RD dve roty ľahkých tankov a jednu rotu KPÚV.¹³ Takto posilnená *Rýchla divízia* by fakticky dosiahla silu nemeckej divízie pancierových granátnikov a bola by platnou posilou nemeckých pancierových zväzkov v nastávajúcej letnej ofenzíve.

Vyzbrojenie RD ťažkými zbraňami podľa zámerov MNO sa však skomplikovalo. Žilinský del. pluk hlásil na MNO 12. marca 1942, že síce má dosť kanónov vz. 35 na postavenie celého oddielu, nemá však dostatok motorových vozidiel (najmä ťahačov) pre celý oddiel a tiež špeciálnej koženej výstroje.¹⁴ Problémy sa vyskytli aj s kvalifikovanými dôstojníkmi. Žilinský del. oddiel mal 2 batérie húfnic vz. 30 a len jednu s kanónmi vz. 35. Celý oddiel bolo nevyhnutné precvičiť na kanóny. Viazli aj dodávky húfnic vz. 18 z Nemecka. Vo februári 1942 boli dodané húfnice pre 3, v marci pre 2 a v apríli pre 1 batériu (spolu 24 kusov).¹⁵ Tým sa, samozrejme, predĺžil aj výcvik dôstojníkov a obslúh, čo zasa oddialilo doplnenie výzbroje RD. Stav jej výzbroje bol k 11. máju 1942 stále kritický. Divízia mala dovedna 2 041 pišto-

7 FRANCEV, V. – KLIMENT, CH.: *Československá obrněná vozidla 1918-1948*. Praha 1999, s. 227.

8 KLIMENT, CH. K. – DĚNES, B.: *Maďarská armáda 1919 – 1945*. Praha 2007, s. 90, 153-154.

9 VHA, RD, šk. 8, 1. odd., MNO, Čís.: 82.081 Taj. III/11-1942, Tajné, Bratislava 20. január 1942.

10 VHA, RD, šk. 8, Čís.: 82.080 Taj. III/11-1942, Tajné, Bratislava 11. marec 1942.

11 VHA, RD, šk. 8, 1. odd., MNO, Čís.: 93.181 Dôv. III/11-1942, Bratislava 3. marec 1942.

12 VHA, RD, šk. 8, Voj. správa, Čís.: 82.209 Taj. III/9 mat. 1942, Tajné, Bratislava 6. marca 1942.

13 VHA, RD, šk. 8, 1. odd., MNO, MNO, Č.: 82.352 Taj. 12-1942, Bratislava 14. apríl 1942, Tajné!

14 VHA, MNO (dôv.), šk. 190, MNO, Čís.: 8044/Dôv. tech. 1942, Žilina 12. marec 1942.

15 VHA, RD, šk. 8, Voj. správa, Čís.: 82.209 Taj. III/9 mat. 1942, Bratislava 6. marec 1942.

lí vz. 22 a vz. 24 (z toho 48 v sklade), 187 raketových pištolí vz. 30 (28 v sklade), 4 607 pušiek vz. 24 (160 v skladoch), 440 ľahkých (100 v skladoch) a 170 ťažkých guľometov (99 v skladoch), 33 mínometov vz. 36 (5 v skladoch), 8 protiletadlových kanónov *Oerlikon*, 23 KPÚV vz. 37 (3 v skladoch), 6 protitankových kanónov Pak 38, 14 horských kanónov vz. 15 (5 v skladoch), 4 ťažké protiletadlové kanóny Flak 18, 6 ľahkých húfníc vz. 30 a 6 kanónov vz. 35 (2 v skladoch).¹⁶ Z uvedeného prehľadu je jasné, že divízia mala kritický nedostatok diel (iba 10 pri bojových jednotkách), žiadne samopaly a tanky.

Do začiatku letnej ofenzívy sa *Rýchlu divíziu* prakticky nepodarilo posilniť ťažkými zbraňami. K divízii dorazil do obce Kalinovka 7. apríla len I/11 del. oddiel pod velením mjr. Františka Klúčika. Mužstvo tohto oddielu vystriedalo a doplnilo na predpísaný počet mužstvo del. oddielu 11. Veliteľom del. oddielu 11 zostal mjr. Dobrovodský a mjr. Klúčik sa stal veliteľom divízneho delostrelectva.¹⁷ 22. júna 1942 bolo síce k RD odvelené veliteľstvo mot. del. pluku 11 so štábnou batériou a spojovacou čatou i II/11 del. oddiel so spojovacou čatou¹⁸, kvôli neskorým dodávkam húfníc a zdĺhavému výcviku však dorazili k divízii až v októbri! Divízia tak mala k dispozícii iba del. oddiel 11 s troma delostreleckými batériami. Divízne delostrelectvo 15. júna 1942 posilnili 2 húfnice vz. 30, ktoré spolu s dvoma KPÚV vz. 37 nariadil gen. II.tr Jozef Turanec prisunúť z Dnepropetrovska. Výzbroj oddielu tak bola doplnená na predpísané počty (2/11 a 3/11 batérie mali vo výzbroji po 4 húfnice vz. 30 a 5/11 batéria 4 kanóny vz. 35) a mužstvo bolo čiastočne vymenené a doplnené.¹⁹ Pre velenie RD bolo navyše sklamaním aj to, že v deň odvelenia delostreleckých doplnkov k divízii bola zároveň zrušená pohotovosť jednotiek, ktoré mal do poľa odoslať PÚV. Pohotovosť pre tieto jednotky mala byť opäť obnovená až vtedy, keď „*budú skončené práce so zosilňovaním čelných pancierov na tankoch zaradených u poľných jednotiek PÚV*“.²⁰ Toto rozhodnutie falošnými hláseniami o stave bojovej techniky ovplyvňovali príslušníci martinského PÚV, ktorí nemali najmenšiu chuť zopakovať si krvavé ťaženie z roku 1941. RD tak pred letnou ofenzívou nedostala žiadne delá ani tanky. Veliteľ *Vzdušných zbraní* plk. gšt. Štefan Jurech sa navyše, po neúspešnej snahe veliteľa protiletadlového del. pluku z januára 1942, opäť pokúšal na začiatku júna o stiahnutie 8. ťažkej protiletadlovej batérie na Slovensko. Argumentoval tým, že 8. batéria je jedinou batériou slovenského protiletadlového pluku vyzbrojenou mobilnými kanónmi kalibru 88 mm a „*je v poli od počiatku vojenného ťaženia proti soviatom*“. Keďže kanóny Flak 18 mali jemnú konštrukciu, ich použitie „*ako poľného delostrelectva je degradovaním tohto drahocenného materiálu*“ a „*niet nádeje na skoré dodanie ďalších batérií*“. Žiadal, aby 8. batéria bola „*zasadená proti vzdušným cieľom a len výnimočne proti tankom*“. Na boj proti vzdušným cieľom mala dostať pomocný povelový prístroj a dialko-

16 VHA, MNO (taj.), šk. 15, Vel. RD, Čís.: 584/zborj. 1942, SV. 11. máj 1942. Divízny zbrojný park 11 (DZP 11) mal na skladoch okrem dobrých zbraní aj poškodené. Išlo o 3 pištole, 44 pušiek, 5 ľahkých a 7 ťažkých guľometov, 2 mínometry, 1 KPÚV a 2 horské kanóny. Tamže.

17 PECINA, J.: Poľné delostrelectvo rýchlej divízie 1941 – 1942 (Od Kyjeva po Mius). In: *Vojenská história*, 9, 2005, č. 1, s. 71. Del. oddiel 11 postihla v tom čase tragická nehoda. Pri zastrešovaní 3/11 batérie do južného úseku divízie explodoval granát tesne po opustení hlavne tretieho dela. Explodoval zhruba vo výške 4 m, zabil troch a zranil 8 delostrelcov. Zrejme išlo o chybu munície, pretože podobný incident sa prihodil aj nemeckým delostrelcom. Tamže, s. 72.

18 Prezbrojenie celého I/11 del. oddielu na kanóny vz. 35 nemohlo byť uskutočnené aj kvôli tomu, že nemecká armáda údajne nemohla celý takto vyzbrojený oddiel zásobovať municiou. Tento argument je však málo pravdepodobný, pretože kanóny vz. 35 používal *Wehrmacht* i *Waffen SS*. VHA, RD, šk. 8, Vel. RD, MNO, Čís.: 82.418 Taj. III/12-1942, Bratislava 22. júna 1942, Tajné.

19 VHA, RD, 30/2/7, Vojnový denník gen. Turanca. s. 45-60.

20 VHA, RD, šk. 8, Vel. RD, MNO, Číslo: 82.669 Taj. III/12-1942, Tajné, Bratislava 22. jún 1942.

mer. V prípade nasadenia výhradne proti pozemným cieľom totiž veľmi trpel pivotový čap, čo sa neskôr mohlo prejavieť „*velkou nepresnosťou v strelbe proti vzdušným cieľom*“.²¹ K stiahnutiu batérie ale našťastie nedošlo.

Nepodarilo sa tiež vyriešiť problém s nedostatkom motorových vozidiel. K 13. máju 1942 mala RD len 460 vozidiel a podľa gen. Turanca ich potrebovala 1 000. Nákladné autá stačili iba na presun jedného kompletného práporu a na jeho zásobovanie počas presunu. Turanec žiadal o autá MNO, to však divízii poslalo iba 50 nákladných áut, ktoré dorazili až na Kaukaz (teda neskoro). Nemecká strana bola ochotná doplniť automobilový park RD z vlastných tovární. Veliteľ RD preto MNO požiadal o povolenie na ich nákup. Odpoveď prišla až 20. augusta, keď bola RD dávno v pohybe a celá záležitosť bola neaktuálna.²² Z pôvodného pekného zámeru posilniť RD sa tak realizovalo iba torzo. Delostrelecký pluk nebol obnovený, neboli dodané ani tanky a motorové vozidlá na presun peších plukov.

ZLOŽENIE DIVÍZIE:

Veliteľstvo

Peší pluk 20

Peší pluk 21

Dopravný automobilový pluk

Priezvedný oddiel 5

Delostrelecký oddiel 11

Spojovací prápor 2

Rota KPÚV 11

Rota HKB 11

7. a 8 batéria DPLP

Pionierska rota 2

Asanačná rota 11

Jednotky správ

Efektivita jej nasadenia v nastávajúcej nemeckej ofenzíve tak bola otázná. Nemecké velenie pritom s RD počítalo. Gen. Turancovi to 13. mája 1942 pri svojej návšteve osobne potvrdil veliteľ XIV. pancierového zboru gen. von Wittersheim. Ten Turanca výslovne žiadal, aby k divízii prišli do začiatku júna tí dôstojníci, ktorí s ním v minulom roku prekonali pohyblivú útočnú fázu vojny od Kyjeva po Azovské more. Gen. Turanec sa snažil podporiť psychologickú prípravu svojich vojakov na ofenzívu aj tým, že 1. júna vyslal na autách do Charkova 170 mužov. Mala to byť exkurzia do dejiska veľkej bitky, ktorá sa skončila nemeckým víťazstvom.²³

PRÍPRAVY NA OFENZÍVU

Ofenzívne prípravy sa až do polovice júla 1942 v prvej línii nijako výraznejšie neprejavili. V obrannom úseku RD stále prebiehala pozičná vojna vyznačujúca sa predovšetkým de-

21 VHA, MNO (taj.), šk. 15, i.č. 60, Čís.: 83.661/Taj. DPL 1942, Trenčín 6.6.1942.

22 VHA, RD, šk. 7, 30/2/7, Vojnový denník gen. Turanca (10. 4. – 21. 9. 1942), s. 22; Tamže, 31/1/7, Prílohy k vojnovému denníku gen. Turanca, Poznámky.

23 VHA, RD, šk. 7, 30/2/7, Vojnový denník gen. Turanca. s. 22, 41.

lostreleckými prepadmi a akciami prieskumných hliadok. Sovietska prieskumná hliadka (25 mužov) sa k slovenským pozíciám priblížila 1. júna 1942, bola však rýchlo zahnaná paľbou slovenských diel a guľometov. Hodinu a pol po polnoci sa ďalšia hliadka dostala pred prekážky 2. čaty 1/20 roty. Slovenská paľba hliadku prinútila ustúpiť a usmrtila 1 červenoarmejca. K ďalšej akcii 15 sovietskych prieskumníkov došlo v tej istej čate 11. júna o 2.10 hod. Prieskumníci opäť stratili v slovenskej paľbe 1 muža a ustúpili. Oveľa nebezpečnejší bol útok sovietskej roty (asi 150 mužov) 17. júna o 2.15 h na predsunutú čatu držiacu kótu 76.7 a na 6/21 rotu. Útok bol odrazený paľbou guľometov, mínometov a horských kanónov. K ďalšiemu útoku v sile čaty na kótu 76.7 došlo 23. júna o 1.15 h. Útok podporovali aj sovietske mínometry, opäť bol však odrazený paľbou slovenských ťažkých zbraní. V rovnakom čase sa pokúšali o prepady v iných úsekoch RD aj tri ďalšie sovietske hliadky (v sile 6, 10 a 2 mužov), ich akcie ale tiež nedopadli úspešne.²⁴

Opätovný útok na kótu 76.7 podnikli 3 družstvá červenoarmejcov 6. júla. Podarilo sa im dostať až k prekážkam pred pozorovateľňou, kde došlo ku krátkemu boju zblízka ručnými granátmi. Červenoarmejci potom ustúpili do hluchého priestoru, kde ich ostreľovali slovenské mínometry. V noci 9. júla došlo k dvom podobným akciám. Jedna sovietska hliadka (6 mužov) prepadla ručnými granátmi pozície 5/21 roty, pričom bol ranený 1 slovenský vojak. Druhá skupina (40 mužov) napadla ručnými granátmi, guľometmi a mínometmi postavenie 6/20 roty. Ľahko zranení boli 2 slovenskí vojaci. 11. júla o 1.40 h. sa 5-členná sovietska hliadka priblížila aj k postaveniam 3/20 roty. Slovenské guľometry ju ale rýchlo rozprášili. K poslednej podobnej akcii proti RD došlo 14. júla o 21.30 h., keď sovietsky oddiel (25 mužov) neúspešne zaútočil na 2/21 rotu. Sovietske prepadové akcie sa po tomto dátume skončili. V tom čase sa ale začali aktivizovať slovenské prieskumné hliadky. Prvú hliadku vyslala k sovietskym pozíciám 13. júla o 2.25 h. 2/20 rota. Šesťčlenná hliadka zistila postavenie ťažkého guľometu a v poriadku sa vrátila späť. Na druhý deň v rovnakom čase vyslala 6 mužov na prieskum aj 3/20 rota. Hliadka prenikla k Miusu a bez problémov sa vrátila. Tieto prvé prieskumné akcie slovenských jednotiek boli predohrou systematického prieskumu, ktorý sa rozbehol o niekoľko dní neskôr tesne pred rozsiahlou nemeckou ofenzívou.²⁵

V tomto období boli mimoriadne aktívne aj sovietske delostrelectvo a letectvo. Silná delostrelecká paľba dopadla na pozície RD popoludní 4. júna. Sovietskym delostrelcom sa podaril priamy zásah jedného bunkra, ktorý usmrtil 2 a ťažko zranil 1 slovenského vojaka. Deň predtým slovenská 3/11 del. batéria zasiahla paľbou v prospech práporu SS *Westland* a pomohla odraziť útok. 8. júna sa zasa sovietskym mínometom podarilo priamym zásahom vyradiť z boja jeden slovenský mínomet. Viaceré ďalšie palebné prepady nenarobili väčšie škody. K mimoriadne silnému delostreleckému prepadu na obec Kalinovku (až 103 delostreleckých granátov) došlo až podvečer 14. júla. Sovietska paľba zapálila 2 nemecké autá protiletadlového útvaru 13. td, zranila 3 nemeckých a 1 slovenského vojaka. Útok vyvolala neopatrnosť nemeckých jednotiek presúvajúcich sa do východiskových postavení na útok. Sovietske delostrelectvo bolo preto aktívne aj 16. júla, na čo doplatili životom vojaci guľometného roja 6/20 roty. Jeden delostrelecký granát zasiahol naplno ich bunker. Zahynuli 6 a ťažko ranení boli 2 vojaci. Sovietske letectvo podnikalo najmä nočné nálety jednotlivými lietadlami. 10. i 11. júna boli zamerané na obec Jelizavetskij. Prvý nálet si nevyžiadal obeť, pri druhom zahynuli 2 a ranení boli 4 Slováci. Dňa 11. júna dvakrát zaútočili aj sovietske stíhačky. Okolo obeda 3 stroje ostreľovali palubnými zbraňami obec Olchovskij, a o 17.30 h. 4 ďalšie stroje

24 VHA, RD, šk. 32, i. č. 68, Vojnový denník 2. oddelenia (15. 3. – 1. 7. 1942). s. 149-197.

25 VHA, RD, šk. 32, i. č. 69, Vojnový denník 2. oddelenia (2. 7. – 17. 10. 1942). s. 6-22.

ostreľovali obranné postavenia. 10. júla o 4.15 h. vypukol v muničnom sklade v Kolpakovke požiar, ktorý zrejme spôsobili fosforové platničky zhodené sovietskymi lietadlami. Zničených bolo 300 000 kusov pechotných nábojov, 20 000 ručných granátov, konzervačný materiál. V obci zhorelo aj 13 domov. Sovietske letectvo zasiahlo aj proti nemeckým jednotkám sústreďujúcim sa na útok. 14. júla bola napadnutá Bielojarovka (poškodené 2 autá, 1 mŕtvy a 2 ranení), a pol hodinu po polnoci cyklistická eskadróna (1 mŕtvy, 6 ranených, zničené 1 auto).²⁶ Tým sa aktivita sovietskeho letectva skončila. Nočné útoky boli dielom 218. nočnej bombardovacej vzdušnej divízie *Južného frontu*, ktorej súčasťou bol od 23. mája 1942 aj 588. nočný bombardovací letecký pluk zložený výlučne zo žien.²⁷

Pokles morálky medzi sovietskymi vojakmi bol v tých dňoch očividný. Ich akcie neboli také rozhodné ako v zime, a stúpol aj počet dezertérov. Len v priebehu júna prebehlo na slovenskú stranu 15 červenoarmejcov (ďalší stúpil na mínu a zahynul) a 8 civilistov (z toho 4 ženy).²⁸ Od 1. do 19. júla 1942 prebehlo k slovenským jednotkám ďalších 7 sovietskych vojakov a 4 civilisti. Vojenský zbehovia boli väčšinou príslušníkmi 31. SD. Sovietski vojaci už útok očakávali. Svedčili o tom aj výkriky červenoarmejcov z Golodajevky, ktoré 16. júla počuli vojaci 6/20 roty: „*Prečo už nejdete, prečo už neútočíte?*“²⁹ *Rýchla divízia* v tomto období podobné problémy prakticky nemala. Od 1. júna do začiatku ofenzívy zbehli len 2 vojaci (18. júla strelníci Blažej Topor a Michal Bodnár).³⁰ Tí zrejme naleteli výzvam stk. Vrábeľa, ktorý v noci z 24. na 26. júla lákal cez sovietsky rozhlas svojich bývalých spolubojovníkov na dezerciu. Vysielanie neumlčala ani rušivá paľba slovenského delostrelectva, ktoré vypálilo 6 rán. Zaujímavá vec ale vyplávala na povrch, keď slovenskí poľní žandári chytili v Bielojarovke troch ukrajinských milicionárov podozrivých zo spojenia s NKVD.³¹ Ukrajinci nahovárali niekoľkých Slovákov na spoločné zbehnutie k Červenej armáde, narazili však na rozvážnych vojakov. Tí si milicionárov vypočuli a udali ich. Milicionári boli zadržaní a na druhý deň boli dôkladne vyšetrovaní. „*Boli dokonca drží, za čo i dostali pár, avšak na konci sa obháňali tým, že sú od Gestapa.*“ Gen. Turanec sa hneď obrátil na nemecké úrady so žiadosťou o potvrdenie ich výpovede. Nemecké úrady to odmietli, ale Ukrajinci trvali na svojej výpovedi. Turanec preto nemeckým úradom jednoducho oznámil, že ak mu do 6 hodín nepotvrdia výpoveď milicionárov, dá „*všetkých troch bez milosrdenstva popraviť*“. Za necelé 3 hodiny prišla z Gestapa odpoveď, že Ukrajinci patria k nim. Poslali pre nich poľného žandára, ktorý však nemal opečiatkovanú legitimáciu. Turanec ho vrátil späť, a až keď mal všetko v poriadku, odovzdal mu ukrajinských agentov Gestapa.³² Tento prípad bol jasným dôkazom, že nemecká tajná polícia slovenským vojakom nedôverovala.

Vážnejší problém začínal mať veliteľ RD s udržaním morálky a disciplíny. To sa týkalo rovnako dôstojníkov i vojakov. Dňa 17. júna gen. Turanec preradil veliteľa dôstojníckej jedálne mjr. Záborského na miesto zástupcu veliteľa II/21 práporu (pplk. pech. Jozef Pulkrábek), aby si „*čuchol k frontu*“. Dôvodom bolo míňanie erárnych potravín na ľahké že-

26 VHA, RD, šk. 32, i. č. 69, Vojnový denník 2. oddelenia (2. 7. – 17. 10. 1942), s. 6-22; Tamže, i. č. 68, ref. 24, s. 149-197.

27 Pluku velila hrdinka ZSSR mjr. Raskovová. Bol to vôbec prvý letecký pluk zložený výlučne zo žien, ktorý bol kedy nasadený do bojových akcií. ŠÍŠKA, J. F.: *Rudé hvězdy válečného nebe*. Olomouc 1998, s. 110.

28 Z uvedeného počtu sovietskych prebehlíkov piati zbehli hromadne 18. júna o 3.00 h k 7/20 rote. VHA, RD, šk. 32, i. č. 68, ref. 24, s. 157-197.

29 VHA, RD, šk. 32, i. č. 69, ref. 25, s. 6-32.

30 Tamže, s. 29.

31 VHA, RD, šk. 32, i. č. 68, ref. 24, s. 166-167.

32 VHA, RD, 30/2/7, Vojnový denník gen. Turanca. s. 47.

ny a vlastné kšefty. Oveľa väčším prekvapením pre gen. Turanca bolo, keď 26. júna našiel pplk. Pulkrábka a jeho pobočníka „úplne spitého“. Rozhorčený Turanec si poznamenal: „*Tak opitého ako bol Pulkrábek som už dôstojníka dávno nevidel.*“ Pulkrábek si priveľmi voľne vyložil povolenie veliteľa RD na „určité množstvo alkoholu“ pre vojakov, ktorí boli na fronte od začiatku vojny. Tí takúto výhodu samozrejme privítali, ale túžbu po dlho sľubovanej výmene to nenahradilo. Turanec často chodil medzi vojakov a poznal ich nálady. Záložníci sa mu sťažovali a odvolávali sa na sľub ministra NO gen. Čatloša, že koncom zimy už budú doma. Na začiatku júla 1942 však bolo pri RD „ešte vyše 600 mužov“, ktorí boli na fronte od prvých dní vojny. Gen. Turanec vinil za vzniknutú situáciu predovšetkým gen. Čatloša: „*Naše mužstvo je dobré, len keby ho nekazili sľuby pána armádneho veliteľa, že pôjde domov, ktoré vôbec nespĺňuje, čo je u neho charakteristikou.*“ Turanec urgoval aj na MNO, aby problém s výmenou mužstva vyriešili.³³

Situácia sa vyhrotila 5. júla, keď 28 príslušníkov 3/20 roty odmietlo v Artemovke odísť do zákopov, ale chcelo ísť domov. Na druhý deň prišiel k rote gen. Turanec. Vojaci sa odvolávali na Čatlošov rozkaz Č.: 91.658/Dôv. 1942 zo 4. februára 1942, ktorým im bola sľúbená výmena. Čatloš ho dokonca všetkým týmto vojakom nariadil osobne podpísať! Veliteľ RD im však nemohol vyhovieť. Nemohol ani splniť rozkaz ministra NO, aby týchto vojakov vytiahol z prvej línie a umiestnil ich až do výmeny v tyle divízie. Nemecké velenie mu totiž 8. júla nariadilo rozšíriť úsek RD o 6 km na juh. Turanec tu potreboval doslova každého muža. Situácia veteránov divízie tak zostala nevyriešená.³⁴ Veliteľ RD však musel riešiť aj iné problémy. Mnohí vojaci nedodržiavali obmedzenia v styku s civilistami a v obchodovaní s nimi. Niektorí zasa ukrývali „vo svojich bytoch ľahké ženské“, ktoré nemali žiadne doklady. Nevedomky tým podporovali sovietsku výzvednú službu.³⁵ Vyskytli sa prípady, že vojaci sa v čase zamestnania potulovali po poliach a záhradách okolo ubytovacích miest. Trhali si ovocie, zeleninu a veselo sa bavili s civilistami. Nedostatky v strážnej službe a hliadkovej činnosti sa týkali najmä bezdôvodnej strelby a hádzania ručných granátov. Vojaci si na strážu „z dlhej chvíle“ krátili strelbou čas a obhajovali sa tým, že „niečo v tme šuchotalo“. Niektorí strážni neboli riadne poučení o svojich povinnostiach. Stal sa dokonca prípad, že dve slovenské hliadky strieľali na seba z pušiek a guľometov! Gen. Turanec upozornil veliteľov jednotiek, že „jeden z možných trestov je poslať previnilca do 1. línie a takto dať mu možnosť zastrieľať si“.³⁶

Najväčšiu pozornosť však veliteľ RD venoval prípravám na nastávajúcu ofenzívu. Divíziu do začiatku júla 1942 doplnil nový priezvedný oddiel (PO 5), asanačná rota 11, 7. ľahká protiletadlová batéria, doplnky spojovacieho práporu a mužstvo správ. To bolo spolu takmer 900 mužov. K RD bol pričlenený aj del. pluk 31 (800 mužov) a 2 pracovné roty (250 mužov). Týchto 1 050 mužov však divíziu posilnilo až v druhej polovici septembra, takže reálna sila RD poklesla v polovici júla 1942 oproti máju o 337 mužov. Zatiaľ čo 20. mája mala RD 7 033 mužov (235 dôstojníkov, 63 rotmajstrov, 304 poddôstojníkov a 6 431 vojakov), 14. júla to bolo len 6 696 mužov (204 dôstojníkov, 68 rotmajstrov, 307 poddôstojníkov a 6 117 vojakov), a tento stav naďalej klesal!³⁷ Tanky RD nedostala, pretože stanovis-

33 Tamže, s. 51-58.

34 Tamže, s. 58-60.

35 VHA, RD, šk. 68, Asanačná rota, Posádkové veliteľstvo Bielojarovka, Posádkový rozkaz č. 15, 31. máj 1942.

36 VHA, RD, šk. 21, 2. odd., Vel. RD, Čís.: 25.368/Dôv. 2. odd. 1942, SV. 18. júla 1942.

37 VHA, RD, šk. 15, 42/1/5, Telegram č. 12, MNO, 18.8.1942. K 15. augustu 1942 sa početný stav RD znížil na 6 475 mužov (212 dôstojníkov, 69 rotmajstrov, 288 poddôstojníkov z povolania a 5 906 odvedených poddôstojníkov a vojakov). VHA, RD, šk. 15, Telegram č. 417, MNO, 19.8.1942.

ko plk. Dúbravca ohľadom neúčinnosti slovenských ľahkých tankov v porovnaní so sovietskymi typmi dôkladne podložil v memorande odoslanom na MNO aj veliteľ martinského PÚV pplk.útv. Štefan Čáni. Z tohto dôvodu bola aj pohotovosť jednotiek PÚV vyčlenených v apríli 1942 pre RD na konci júna zrušená. MNO potom vyjednávalo s Nemcami o pridelení roty stredných tankov. Rokovania sa ťahali od júna až do 23. augusta, keď bola slovenská požiadavka definitívne zamietnutá.³⁸ Zaujímavým spôsobom gen. Turanec vyriešil nedostatok vozidiel. 7. júla nariadil čiastočné odmotorizovanie obidvoch motorizovaných peších plukov, PO 5 a pionierskej roty 2. V týchto jednotkách zostali vozidlá len na prepravu ťažkých zbraní. Z ostatných vozidiel bol vytvorený „dopravný automobilový pluk“ (DAP), ktorý mal 8 kolón po 20 nákladných vozidiel. Úlohou DAP bola etapovitá preprava pechoty počas očakávanej ofenzívy. Zvyšné jednotky zbraní a správ divízie zostali plne motorizované a ich vozový park bol doplnený na plné počty. Táto reorganizácia bola uskutočnená v priebehu dvoch dní.³⁹

Okrem reorganizácie prebiehal podľa možnosti aj intenzívny výcvik. Týkalo sa to najmä nováčikov, ktorí v mnohých prípadoch (napríklad v protiletadlovej batérie) nemali ukončený výcvik. 8. ťažká protiletadlová batéria, ktorá bola od začiatku júna 1942 nasadená do protitankovej obrany, intenzívne cvičila paľbu na pozemné ciele. Pri ostrých streľbách 9. júla v Boľšom Meškove batériu dokonca filmovali nemeckí kameramani od 4. HD. Streľby dopadli úspešne. Na vzdialenosť 800 – 1 600 m boli cvičné ciele ničené 1. alebo 2. zásahom. Nemeckí filmári potom zašli k 3/11 del. batérii, ktorú zasa nafilmovali počas ostreľovania Golodajevky. 9. júla dostala RD rozkaz rozšíriť svoj úsek o 6 km na juh. V ten deň prišli kvôli striedaniu na veliteľstvo RD nemeckí a rumunskí dôstojníci.⁴⁰ Striedanie prebehlo hneď nasledujúci deň. Jeden zosilnený peší prápor RD vystriedal celý pluk 5. SS divízie *Wiking!* Striedanie uskutočnil 1/21 prápor posilnený 6 protitankovými kanónmi, 6 ťažkými guľometmi a 12 ľahkými guľometmi. Prápor zostal podporovať ťažký del. oddiel IV/5, ktorý divízia *Wiking* nechala v palebnom postavení. Oddiel dočasne prešiel pod velenie RD.⁴¹ Nemecké mobilné jednotky sa začali sústreďovať do východiskových postavení letnej ofenzívy.

Tesne pred ofenzívou bola skupina armád *Juh* (poľný maršal Fedor von Bock) rozdelená na skupinu armád „B“ (genplk. Maximilian von Weichs) a skupinu armád „A“ (poľný maršal Wilhelm List). Skupina armád B zahŕňala 4. pancierovú, 2. a 6. nemeckú, 8. taliansku, 4. rumunskú a 2. maďarskú armádu. Mala vytvoriť severné rameno zamýšľanej obkľučovacej bitky. Južné rameno mala vytvoriť skupina armád A s 1. pancierovou, 11., 17. nemeckou a 3. rumunskou armádou. Sovietske velenie mylne predpokladalo hlavný nemecký útok na moskovskom smere, hoci nevylučovalo súčasný útok na Moskvu a z Donbasu na Ros-

38 FRANCEV, V.: Útočná vozba slovenské armády 1939 – 1944. In: *Historie a vojenství*. 1997, č. 2, s. 117, 119. Zhruba v tom istom čase nemecká strana zamietla aj rovnakú požiadavku rumunskej armády. Namiesto stredných tankov Rumuni dostali iba 26 zastaraných PzKpfw. 35 (t). Rumunská 1. tanková divízia dostala 11 tankov PzKpfw. III N a 11 PzKpfw. IV G až 17. októbra 1942, keď zasiahla do bitky o Stalingrad (okrem toho mala 121 zastaraných ľahkých tankov R-2, z ktorých 37 bolo nepoužiteľných, a 2 ukoristené sovietske stroje). Naproti tomu Nemci práve v lete 1942 vyzbrojili strednými PzKpfw. IV F1 maďarskú 1. obrnenú divíziu, ktorá zasiahla do boja už 18. júla 1942! AXWORTHY, M.: *Third Axis, Fourth Ally (Romanian Armed Forces in the European War 1941 – 1945)*. London 1995, s. 76, 87-89.

39 VHA, RD, šk. 67, asanačná rota, Vel. RD, Číslo: 20.749/Taj. 4. oddel. 1942, SV. 7. júl 1942; VHA, RD, 30/2/7, Vojnový denník gen. Turanca. s. 52.

40 VHA, RD, 30/2/7, Vojnový denník gen. Turanca, s. 45-61.

41 VHA, RD, šk. 20, 2. odd., Vel. RD, Čís.: 21.911/Taj. 3. odd. 1942, Všeobecný operačný rozkaz č. 4, SV. 9. júla 1942.

tov a Kaukaz. *Wehrmacht* však nemal dostatok síl na útok na viacerých smeroch. Hlavnú ofenzívu začala po menších čiastočných útokoch 28. júna 1942 skupina armád B proti sovietskemu *Brjanskému frontu* (gen. F. I. Golikov). Útok postupoval úspešne, napriek tomu, že skupina armád B nemala ani 500 tankov proti vyše 1 000 tankom *Brjanského frontu*. Sovietske vojská sa tvrdo bránili. Nemecká 4. pancierová armáda napriek tomu nezadržateľne postupovala na Voronež. 30. júna zaútočila na styk *Brjanského a Juhozápadného frontu* nemecká 6. armáda. Aj útok tejto armády prebiehal úspešne. 6. júla už Nemci obsadili väčšiu časť Voroneže a začali útočiť na juh, aby obklúčili vojská sovietskeho *Juhozápadného a Južného frontu*. Ešte v ten deň preto sovietsky hlavný stan nariadil týmto frontom ustúpiť na novú obrannú čiaru.⁴²

ZAČIATOK OFENZÍVY A BITKA O GENERALSKOJE

Skupina armád A zahájila 8. júla prenasledovanie ustupujúcich sovietskych vojsk svojou 1. pancierovou armádou. Sovietsky ústup bol ale dobre organizovaný, takže vojská ustupujúcich frontov sa nepodarilo obklúčiť. Nemecká 4. tanková armáda útokom na juh do 11. júla čiastočne obklúčila hlavné sily *Juhozápadného frontu*, a postupovala ďalej k Donu a na Rostov. K Rostovu mala po prekročení Severného Donca postupovať aj 1. tanková armáda. Tak opäť vznikla reálna hrozba obklúčenia sovietskeho *Južného frontu*, ktorý sa bránil v Donbase. Keďže by tak hrozil nemecký prielom na Stalingrad a Severný Kaukaz, sovietsky hlavný stan nariadil tomuto frontu ustúpiť na dolný tok Donu a zorganizovať pozdĺž jeho ľavého brehu a po obvode rostovského opevneného priestoru pevnú obranu. Vojská *Južného frontu* sa na novú obrannú čiaru začali sťahovať 16. júla 1942.⁴³ Nemecká ofenzíva bola úspešná, ale jej tempo bolo nedostatočné. „*Nespôsobil to ani tak odpor, s ktorým sa Nemci stretli, ale skôr strata mnohých dobre vycvičených tankistov a tendencia zavádzať opatrnejšie metódy. Pancierové „skupiny“ z roku 1941 boli zreorganizované ako pancierové „armády“ a pripojil sa k nim väčší počet pechoty a delostrelectva. Takto zvýšená podpora skôr spomaľovala rýchlosť. I keď nemecký postup dočasne izoloval veľký počet ruských vojakov, mnoho ich bolo schopných preniknúť späť skôr, než na nich Nemci udreli. Pretože nemecký nápor smeroval na juhovýchod, ustúpili prirodzene na severovýchod, čo pomohlo ruskému veleniu, aby ich zhromaždilo v stalingradskej oblasti alebo v jej blízkosti. Stali sa tak podstatnou hrozbou pre krídlo nemeckého postupu mieriace na Kaukaz.*“⁴⁴

Nemci tlačili pred sebou ustupujúce sovietske vojská bez toho, aby sa im podarilo dosiahnuť ich obklúčenie. Hitler navyše rozdelil útočiace vojská. Skupina armád A s dočasne podriadenou 4. pancierovou armádou útočila smerom na juh, zatiaľ čo skupina armád B (2. a 6. nemecká, 8. talianska, 4. rumunská a 2. maďarská armáda) západným smerom na Stalingrad. Hitler si bol taký istý úspechom zamýšľanej obkľučovacej bitky pri Rostove, že 11. armádu uvoľnenú po páde Sevastopola preložil k Leningradu! Sovietske velenie si však uvedomovalo, že si nemôže dovoliť ďalšiu porážku ako v roku 1941 pri Kyjeve alebo Vjazme. Stalin sa poučil a 13. júla 1942 schválil ústup k Volge a na Kaukaz.⁴⁵ Dňa 14. júla 1942 mala zo svojich pozícií na rieke Mius zaútočiť na Rostov aj nemecká 17. armáda (genplk. Rudolf

42 *Dějiny Druhé světové války 1939 – 1945 (svazek V.)*. Praha 1979, s. 136-142.

43 Tamže, s. 143-144.

44 LIDDELL HART, ref. 2, s. 270-272.

45 CARELL, ref. 1, s. 397-399.

Ruoff), ktorej súčasťou bola aj *Rýchla divízia*. Jej úlohou bolo podporiť všetkými zbraňami útok nemeckých jednotiek. Nemecký 91. horský pluk a slovenský II/21 prápor (pplk. Pulkrábek) mali obísť Golodajevku zozadu a obsadiť kótu 131.3. Potom mala na južný okraj obce vyraziť úderná skupina ppl. 20 zosilnená čatou pionierov. Skupina mala vniknúť do Golodajevky po sústredenej palbe celého delostrelectva divízie. Od severu mali zároveň od obce preniknúť 91. horský pluk a II/21 prápor.⁴⁶ Termín útoku bol ale niekoľkokrát odložený, takže sovietske jednotky sa začali sťahovať aj spreď úseku RD. Pred svitaním 19. júla slovenskí pozorovatelia zistili, že aj z kóty 131.3 odchádzajú 2 pásové ťahače s delami a 3 s municiou.⁴⁷ Bolo jasné, že dochádza k všeobecnému ústupu sovietskych vojsk.

Gen. Turanec preto popoludní 19. júla nariadil vyslať do Golodajevky a na Krepaki úderne skupiny od peš. pl. 20 (plk. pech. František Stojan). Slovenskí a nemeckí pionieri už pred dvoma dňami urobili priechody v mínových poliach, takže úderne skupiny si nemuseli túto nebezpečnú činnosť robiť počas akcie. Prvá hliadka v celkovej sile 20 mužov vyrazila pod velením dôstojníka o 15.00 h na Krepaki. Narazila však na rozhodný odpor sovietskeho zadného voja. V zúrivej prestrelke boli 4 jej vojaci zabití a 6 ranení. Zvyšok sa vrátil späť až o 18.00 h. Druhá hliadka bola o 15.50 h vyslaná na južný okraj Golodajevky (10 mužov) a o necelú polhodinu vyrazila k severnému okraju obce ďalšia 20-členná úderná skupina vedená dôstojníkom. Súčasne s ňou vyrazila 10-členná prieskumná skupina aj na kótu 40. Tieto skupiny mali viac šťastia. Okrem cenných informácií priviedli aj 11 sovietskych zajatcov.⁴⁸ V ten istý deň bola RD podriadená skupine gen. Wetzela (V. zbor) a dostala rozkaz prekonať sovietske zadné voje a prenasledovať ustupujúce sovietske jednotky v smere Golodajevka – Lysogorka – Rostov. Nemecká 4. pancierová armáda totiž 18. júla dosiahla Don asi 200 km na východ, takže sovietske divízie začali spreď slovenských pozícií ustupovať, aby sa vyhli obklúčeniu. Severne od RD mala súčasne s ňou postupovať nemecká 9. PD a južne od RD nemecká 125. PD. Divízia dostala rozkaz sústrediť 4 protitankové kanóny Pak 38 na „Panzerstrasse“. Nemecký del. oddiel 844 bol z podriadenosti RD vyňatý, takže pred útokom jej zostal iba vlastný del. oddiel 11 (mjr. del. František Klúčik).⁴⁹

V deň útoku bola divízia rozdelená do troch útočných sledov. V prvom slede bol peš. pl. 20, I/21 prápor, 2. cyklistická eskadróna, HKB 20, 3/11 del. batéria, 2 protitankové kanóny Pak 38, jedna autokolóna pre ppluk 20 a polovica autokolóny pre 2. cyk. eskadrónu. Skupine velil plk. pech. František Stojan. V druhom slede mala postupovať skupina pplk. pech. Jána Pulkrábka, ktorú tvoril II/21 prápor na autách, 1. cyklistická eskadróna na autách, HKB 21, 2/11 del. batéria, 1 čata 7. ľahkej protiletadlovej batérie a 2 protitankové kanóny Pak 38. Tretia skupina pod velením pplk. pech. Ondreja Zverina (18. júla prevzal od pplk. M. Širicu velenie ppl. 21) so zvyškom PO 5, 8. ťažkou protiletadlovou batériou, čatou 7. ľahkej protiletadlovej batérie, 2 kusmi Pak 38 a zvyškom DAP mala zostať v pôvodných ubytovacích priestoroch. Skupina plk. Stojana mala postupovať v smere Golodajevka – Ravnopol – Lysogorka, skupina pplk. Pulkrábka po trase Olchovskij – Golodajevka – Ravnopol – Dmitrijenko – Lysogorka – Boľšekrepinskaja.⁵⁰ Tesne pred útokom bola Pulkrábkova skupina posilnená 2. cyk. esk. a 2 kanónmi Pak 38 od skupiny plk. Stojana, 8. ťažkou protiletadlovou

46 VHA, RD, šk. 20, 2. odd., Vel. RD, K čís.: 21.928/Taj. 3. odd. 1942, Doplnok k operačnému rozkazu č. 6, SV. 14. júla 1942.

47 VHA, RD, i. č. 69, Vojnový denník 2. oddelenia. s. 30.

48 Tamže.

49 VHA, RD, šk. 67, Spisy tajné, Vel. RD, Čís.: 21.956/Taj. 3. odd. 1942, SV. 19. júla 1942.

50 VHA, RD, šk. 67, Čís.: 21.958/Taj. 3. odd. 1942, SV. 20. júl 1942.

batériou od skupiny pplk. Zverina, určenou na boj proti tankom a 5/11 del. batériou.⁵¹ Pulkrábkova skupina tak disponovala 4 protitankovými kanónmi 50 mm, 4 protiletadlovými kanónmi 88 mm a 2 delostreleckými batériami. To znamenalo, že má solídnu palebnú silu i protitankovú obranu.

Vlastnému útoku predchádzala prieskumná činnosť. 20. júla o 6.00 h vyslali na Krepaki svoje prieskumné hliadky I/20, II/20 i I/21 prápor. O 8.30 h sa začala stavba mostu cez rieku Mius do Golodajevky, ktorý bol provizórne dokončený o 17.30 h. Po moste okamžite vyrazila skupina plk. Stojana (2. cykl. esk., I/21 prápor, protitankové kanóny, II/20 prápor, I/20 prápor, 3/11 batéria). Do večera dosiahla cyklistická eskadróna a I/21 prápor mjr. pech. Víťazoslava Šupáka priestor zhruba 1 – 2 km západne od potoka Jasenovka, II/21 prápor postúpil asi 5,5 km na východ od Golodajevky. Divízia postupovala v úseku širokom 14 km. Postup dočasne zastavil zničený most cez rieku Jasenovka, kvôli ktorému nemohli postupovať motorové vozidlá. Jednotky zaujali na dosiahnutých pozíciách dočasnú obranu, ale už v skorých ranných hodinách 21. júla obnovili postup. Prenasledovanie ustupujúcej sovietskej 31. streleckej divízie prebiehalo hladko. O 4.40 h slovenské jednotky prekročili čiaru Želobok – Novinkovka (v tomto priestore zaujala RD obranu v novembri 1941) a o 10.00 h dosiahla 2. cyklistická eskadróna obec Boľšoje Krepinskaja.⁵² Pionieri medzitým provizórne opravili do 9.00 h zničený most cez Jasenovku. Skupina *Pulkrábek* spolu s 2. cykl. eskadrónou prekročila peši pochodujúci pluk plk. Stojana a posilnená ťažkými zbraňami postupovala na motorových vozidlách ďalej. Pri obci Alexandrovka narazili slovenské jednotky na predsunuté útvary 13. tankovej divízie postupujúce na juh. Došlo k prestrelke, našťastie omyl sa rýchlo a bez strát na oboch stranách vysvetlil. O 16.15 h skupina *Pulkrábek* dosiahla čiaru Aelxandrovka – Karpovo – Nokolajevka a o 18.00 h čiaru Veseli – Generalskoje. Tu narazila na silný odpor sovietskych jednotiek vo vopred vybudovaných obranných pozíciách, ktoré boli navyše podporované ťažkým delostrelectvom. Čelné jednotky RD sa dostali k vonkajšiemu opevnenému priestoru Rostova. Večer bola k skupine *Pulkrábek* odoslaná batéria 88 mm protiletadlových kanónov na ochranu proti sovietskym tankom a do rána postupne aj celé divízne delostrelectvo. Skupina *Zverin* sa zároveň presunula na rozkaz gen. Turanca z obce Malopetrovskij do Novorovnopolje. Severný (9. PD) a južný sused (125. PD) *Rýchlej divízie* pritom stále nedorazili na jej úroveň!⁵³ RD v ten deň postúpila o vyše 50 km, takže jej tempu nestačili ani nemecké divízie (najmä 9. PD). Rýchly postup umožňoval DAP, „*ktorý jednotlivé prápory RD rýchlo prevádzal až k útočnému sledu*“. Automobilový pluk sa ukázal byť vynikajúcou improvizáciou. Divízia tak s minimálnym počtom motorových vozidiel dokázala držať krok s oveľa lepšie vybavenými nemeckými divíziami. Obetavosť veliteľov kolón a šoférov, ktorí vo dne i v noci „*neustálym premávaním dopredu a späť vedeli vždy načas dopraviť bojovníkov a materiál*“, si zaslúži uznanie. Museli podávať doslova „*nadľudské výkony*“, aby divízia udržala ofenzívne tempo.⁵⁴

Na svitaní o 3.00 h 22. júla zažili slovenskí delostrelci dvoch batérií podporujúci pechotu nemeckého XXXIX. horského zboru južne od hlavnej cesty neprijemné prekvapenie. Južne od ich palebných postavení sa smerom k nim pohybovali tanky, ktoré pre zlú viditeľnosť nebolo možné identifikovať. Predchádzajúci deň v tých miestach zvädzali súboj nemecké

51 VHA, RD, šk. 67, Spisy tajné, Vel. RD, Čís.: 21.976/Taj. 3. oddel. 1942, SV. 20. júla 1942.

52 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.

53 Tamže; VHA, RD, 30/2/7, Vojnový denník gen. Turanca. s. 67; AXWORTHY, M. W., ref. 38, s. 162.

54 TURANEC, J.: Slovenská rýchla divízia v ofenzíve od Miusu cez Rostov na Kaukaz (Od 20. júla do 21. augusta 1942). In: *Armáda v obrane a v práci (Päť rokov budovateľskej činnosti slovenskej armády)*. Bratislava 1944, s. 35-36.

a sovietske tanky, takže delostrelci nevedeli, či ide o nemecké alebo sovietske stroje. Keď čelný tank vystrelil na neďaleko stojace nemecké autá, Nemci hneď vystrelili bielu raketu. Čelný tank potom vyvesil zástavu s hákovým krížom. Vysvitlo, že sú to tanky nemeckej 13. td. Tanky sa rýchlo priblížili a v okolí slovenskej delostreleckej pozorovateľne sa sústreďovali na útok. Priestor sa okamžite dostal pod palbu sovietskeho ťažkého delostrelectva.⁵⁵ Nemecké tanky onedlho vyrazili do útoku a do 7.00 h obsadili dediny Laly a Krasnyj v osi postupu RD. Na svitaní vyrazila do útoku aj RD. Jej 2. cyk. eskadróna dosiahla do 7.00 h obce Generalskoje a Melisadsij, ktoré boli súčasťou vonkajšieho obranného okruhu Rostova. Tu narazila na rozhodný odpor sovietskej 76. brigády morskej pechoty podporovanej silným delostrelectvom.⁵⁶ Okolo 10.00 h prišiel za gen. Turancom do prvej línie gen. Wetzel. Veliteľovi RD sa poďakoval „za skvelý výkon“ divízie počas prvých dvoch dní ofenzívy a zároveň mu nariadil presunúť RD asi 10 km severne do priestoru Generalskoje. Nemecká 9. PD totiž stále ešte nepostúpila vpred, takže severné krídlo XXXXIX. horského zboru zostalo nekryté. RD mala túto medzeru vyplniť a útočiť zo severu cez Generalskoje na Rostov.⁵⁷

Postup sťažovala veľká horúčava a silná vrstva prachu na cestách, ktorá vojakom siahala až po členky. Obec Generalskoje leží na severnom brehu rieky Tuzlov, ktorá bola široká zhruba 70 m. Jej brehy boli obrúbené širokými močiarimi, ktoré sťažovali jej prekonanie. Sovietske obranné postavenia tu boli dôkladne vybudované. Sústavu drevozemných a betónových bunkrov dopĺňalo niekoľko radov drôtených prekážok, mínových polí a protitankový zákop. Ťažisko sovietskej obrany bolo na svahu, ktorý úplne dominoval nad severným brehom rieky. Práve z tohto brehu mali útočiť slovenské jednotky. Severne od Generalskoje zaujali palebné postavenia aj delostrelecké batérie, aby mohli eliminovať sovietske ťažké zbrane v celom bojovom úseku. Útok sa začal ešte 22. júla o 16.00 h. S podporou celého delostrelectva vyrazili do útoku I/20 prápor mjr. pech. Walthera Domesa a I/21 prápor mjr. pech. Víťazoslava Šupáka. Sovietske delostrelectvo a mímometry okamžite spustili na slovenskú pechotu silnú palbu, ktorá postup spomalila.⁵⁸ S pešiakmi postupovala aj poločata KPÚV 11 s protitankovými kanónmi Pak 38, ktorá priamou palbou likvidovala sovietske guľometné hniezda a pechotné delá. Automaticky však pritiahla pozornosť sovietskych diel a mímometov. Viacerí členovia obslúh boli zranení. Veliteľ poločaty čtk. Ján Lacko a mierič stk. Vasil Kurty vytrvali v boji napriek zraneniam črepinami až do večera.⁵⁹

O 18.30 h dosiahol I/20 prápor výšiny na severnom okraji obce Generalskoje. O polhodinu už I/20 rota npor. pech. Jána Cabana vnikla do obce. Obec bola pomerne rýchlo očistená od niekoľkých červenoarmejcov, ktorí sa tam ukrývali po ústupe. Tí boli väčšinou zajatí. Por. Macejka medzitým prebrodil so svojimi mužmi rieku Tuzlov (nemali žiadne člny) a vytvoril na jej južnom brehu malé predmostie. Napriek neustálej mímometnej a guľometnej palbe obrancov sa na druhý breh rieky postupne dostala celá rota npor. Cabana. Vojaci sa brodili po prsia v bahne s plnou výzbrojou a na druhom brehu sa hneď zakopali. Napriek silnej sovietskej palbe mala rota iba 1 raneného.⁶⁰ Tesne za I/20 rotou vstúpila do obce Ge-

55 Z galérie nositeľov železného kríža (Moje rozpomenky na boje pred Rostovom). In: *Slovenský vojak*, 11. 2. 1943, č. 6, s. 1.

56 VHA, RD, i. č. 69, C.d.; AXWORTHY, ref. 38, s. 162.

57 TURANEC, ref. 54, s. 36.

58 Tamže, s. 36-37; Z galérie nositeľov železného kríža (Plk. pech. František Stojan). In: *Slovenský vojak*, 29. 4. 1943, č. 18, s. 1; VHA, RD, i. č. 69, C.d.

59 Z galérie nositeľov železného kríža (Kanonári útočia). In: *Stráž vlasti*, 2, 1944, č. 18, s. 12.

60 VHA, RD, šk. 106, p. pl. 20, Vojnový denník I/20 rota; VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.; Z galérie nositeľov železného

neralskoje aj 1/21 rota npor. pech. Štefana Ivana, ktorý sa pred zotmením osobne preplavil na druhý breh rieky. V najväčšej tichosti sa po zotmení na druhý breh prebrodila aj jeho rota. Rota sa brodila ticho a disciplinovane, takže sovietski obrancovia si ju ani nevšimli.⁶¹ V priebehu noci vybudovali slovenskí a nemeckí pionieri napriek sovietskej palbe prechod cez rieku na zničenom moste, takže gen. Turanec postupne presunul na predmostie tri pešie prápory (I/20, II/20 a I/21). Keďže divízia nemala k dispozícii pontónový most, väčšina vojakov musela rieku prebrodiť. Prvý deň útoku bol úspešný. Slovenské jednotky zajali 229 sovietskych vojakov a prekročili rieku Tuzlov. Vlastné straty boli 13 mŕtvych, 9 ťažko ranených a 5 nezvestných.⁶²

Skupina *Stojan*, ktorá mala niesť hlavnú ťarchu útoku, bola večer 22. júla posilnená aj ďalšou poločatou KPÚV 11 (2 kanóny Pak 38) od skupiny *Zverin*. Poločata sa presunula za Generalskoje, odkiaľ mala podporovať útok skupiny *Stojan*.⁶³ Hodinu po polnoci 23. júla 1942 začala pechota na južnom brehu rieky rozširovať predmostie až k drôteným prekážkam. O 3.00 hod spustilo celé divízne delostrelectvo palbu na výšiny južne od obce Generalskoje. Po polhodinovej delostreleckej príprave vyrazila do útoku pechota. Do hĺbky členený útok troch práporov sa od začiatku stretol s rozhorčeným odporom obrancov, ktorých obranné postavenia boli vybudované na svahoch, odkiaľ mohli palbou veľmi dobre ovládať priestor medzi obranným postavením a riekou. Obrancovia sa snažili ťažkou palbou diel, mínometov a pechotných zbraní udusiť slovenský útok už v zárodku. Silná palba spomalila, ale nezastavila útok, slovenských jednotiek. Vojaci sa prískokmi prepracovali k asi 160 cm hlbokému protitankovému zákopu. Spomalenie útoku využili sovietski velitelia na prípravu protiútok, ktorý práve v tomto kritickom okamihu vyrazil proti pravému krídlu útočiacich. Tu sa opäť vyznamenali delostrelci del. oddielu 11 i ťažkej protiletadlovej batérie, ktorí sústredenou palbou rozprášili sovietsky protiútok. Potom sa zamerali na ničenie sovietskych bunkrov, opevnení a delostreleckých postavení. Svoj výcvik v palbe proti pozemným cieľom tu uplatnili najmä obsluhy 88 mm protiletadlových kanónov, ktoré ničili bunkre priamou palbou.⁶⁴

Pešiaci vedomí si účinnej delostreleckej podpory útočili s elánom, ktorý prekvapil aj ich veliteľov. Spolu so svojimi vojakmi postupovali velitelia rôť i čiat, čo vojakov ešte viac povzbudilo. Veliteľ čaty por. pech. Karol Kiss bol počas útoku ranený do hlavy, do ľavej ruky a do nohy, zostal však s vojakmi až do konca.⁶⁵ Do útoku sa zapojili aj jednotky z druhej strany rieky. Čata por. pech. Jána Čellára prebehla na druhú stranu po mostnici zboreného mosta. V čele čaty postupoval veliteľ družstva čtk. Pavol Valachovič so svojimi vojakmi. Spolu s ostatnými útočiacimi jednotkami sa dočasne zastavili v protitankovom zákope. Slovenskí a nemeckí pionieri urobili priechody v mínovom poli, ktoré bolo za zákopom. Pešiaci potom vyrazili napriek silnej palbe obrancov vpred. Ich postup podporovalo okrem delostrelectva aj nemecké letectvo. Pešiaci však postupovali tak rýchlo, že niektoré delostre-

ho kríža (Boj pri Generalskoje). In: *Slovenský vojak*, 7. 7. 1943, č. 28, s. 1; Z galérie... (Plk. pech. František Stojan), ref. 58; LORENZ, E.: Söhne der Tatra im Kampf. In: *Die Wehrmacht*, 4, 30. 9. 1942, č. 20, s. 16.

61 Z galérie nositeľov železného kríža (Útok pri Generalskoje). In: *Stráž vlasti*, 2, 1944, č. 30, s. 8.

62 VHA, RD, 30/2/7, ref. 53, s. 68; VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.

63 VHA, RD, šk. 67, Vel. RD, Čís.: 21.978/Taj. 3. odd. 1942, SV. 22. júl 1942.

64 VHA, RD, šk. 8, 37/2/8, Vel. RD, Čís.: 28.488/Taj. 1. oddel. 1942, Opis vojnového denníka za čas od 11.6. do 1.9.1942, Tajné, SV. 10. september 1942; VHA, RD, 30/2/7, ref. 53., s. 68; TURANEC, ref. 54, s. 37; CINCÍK, J. – DOPÁNSKY, J.: *Od Tatier po Kaukaz*. Turčiansky sv. Martin 1943, s. 162; Z galérie... (Plk. pech. František Stojan), ref. 58; Z galérie... (Boj pri Generalskoje), ref. 60; Z galérie... (Moje rozpomienky...), ref. 55.

65 VHA, RD, šk. 106, peš. pl. 20, Vojnový denník 1/20 rota; Z galérie nositeľov železného kríža (Veliteľ príkladom). In: *Slovenský vojak*, 26. 5. 1943; č. 22, s. 3.

lecké granáty a bomby ich takmer zasiahli. Do takejto nepríjemnej situácie sa dostala čata por. Čelára, ktorá len v družstve čtk. Valachoviča mala straty: 3 mŕtvi a 2 ranení.⁶⁶ Po prekonaní protitankového zákopu a mínového poľa totiž v radoch obrancov vypukol zmätok a ich odpor bol rýchlo zlomený. Vojaci 1/20 roty dobyli prvý bunker o 5.20 h. Za hodinu prelomili sovietsku obranu a dosiahli návršie, ktoré bolo cieľom útoku. Rota pritom mala straty: iba 3 mŕtvi a 7 ranení. Aj vojaci ostatných rôt prenikli do sovietskych postavení a zákopov, v prudkom boji zničili alebo zajali ich obrancov a postupne obsadili celý svah. Len niekoľkým červenoarmejcom sa podarilo ujsť.⁶⁷ *Rýchla divízia* tak dobyla poslednú prekážku pred Rostovom.

Boj utíchol o 9.00 h., keď slovenskí vojaci vyčistili od červenoarmejcov celú výšinu. Slovenské jednotky zajali okolo 600 sovietskych vojakov a ukoristili množstvo diel, mímometov, guľometov, pechotných zbraní a iného materiálu. V dvojdňovom boji mala RD celkové straty: 25 mŕtvych, 79 ranených a 6 nezvestných vojakov. Pri Generalskoje slovenskí vojaci prvýkrát prekonali dobre vybudovanú a húževnato bránenú sovietsku obranu samostatne bez nemeckej pomoci. Bol to jedinečný bojový úspech.⁶⁸ Gen. Turanec hneď po boji vyznamenal najstatočnejších vojakov medailou „Za hrdinstvo“. Jedným z nich bol aj čtk. Valachovič, ktorého vyznamenanie samotným generálom priamo na bojisku poriadne prekvapilo.⁶⁹ Zaujímavým spôsobom si veliteľa RD uctili niektorí vojaci. Obec Generalskoje premenovali na počesť svojho veliteľa na „Turaneckoje“. Tabuľou s týmto novým menom vymenili tabuľu so „starým“ menom na začiatku obce.⁷⁰ Bojové výkony slovenských vojakov ocenilo aj najvyššie nemecké velenie. 23. júla 1942 Vrchné veliteľstvo brannej moci (OKW) oznámilo:

„Jednotky armády, zbraní SS a slovenské oddiely, podporované Luftwaffe, prerazili cez silne bránené, hlboko členené obranné pozície na celom fronte okolo Rostova a po tvrdých bojoch sa zmocnili tohto dôležitého dopravného a prístavného mesta.“⁷¹

Prápory, ktoré útočili, zostali po skončení boja na mieste. Pionieri zároveň opravovali zničený most cez Tuzlov, ktorý bol opravený do 12.00 h. Gen. Turanec potom vyslal do asi 45 km vzdialeného Rostova predvoj tvorený Priezvedným oddielom 5 pod velením stot. jazd. Ľudovíta Kuchtu, II/21 práporom pplk. pech. Jána Pulkrábka, HKB 11 a 5/11 batériou. PO 5 dosiahol o 14.20 h cestu medzi obcami Bolšie Saly a Sultan Saly v blízkosti Rostova. Cyklistická eskadróna postupovala ďalej na Kamenolomy (časť Rostova) veľmi pomaly. Postup zdržal zničený most pri obci Krasnyj Krym a 3 m široká a 3 m hlboká protitanková priekopa pred mestom, ktorú museli prekonať ťažké zbrane. Pionieri cez obidve prekážky upravili priechody. Priezvedný oddiel dorazil k severnému okraju Rostova o 16.45 h bez toho, aby narazil na vážnejší odpor. Keďže v západnej časti mesta už v osi postupu PO 5 bojoval 4. pancierový pluk 13. td, postup priezvedného oddielu bol o 19.25 h zastavený. Jeho úlohou bolo počas noci zaistovať 2. cyk. eskadrónu, čatou ťažkých guľometov, 4 mímometmi, batériou HKB 11 a jednou batériou ľahkých húfníc nedobytú juhovýchodnú časť mesta. Postup predvoja RD

66 Cez Kubáň na Kaukaz (Spomienky, ktoré sú stále živé). In: *Obrana*, 5, 30. 8. 1997, č. 35, s. 13; Z galérie nositeľov železného kríža (Generalskoje). In: *Slovenský vojak*, 9. 6. 1943, č. 24, s. 1.

67 VHA, RD, peš. pl. 20, Vojnový denník 1/20 rota; Z galérie... (Boj pri Generalskoje), ref. 60; Z galérie... (pplk. pech. František Stojan), ref. 58; Z galérie... (Útok pri Generalskoje), ref. 61.

68 VHA, RD, šk. 8, 37/2/8, Vel. RD, Čís.: 28.488/Taj. 1. oddel. 1942. C.d.; Z galérie nositeľov železného kríža (Letná ofenzíva 1942 – prehľad bojov jedného pešieho práporu). In: *Slovenský vojak*, 4. 2. 1943, č. 5, s. 1.

69 *Cez Kubáň na Kaukaz...*, ref. 66.

70 GAJDOŠ BREZA, J.: *Kraje a vojaci*. Bratislava 1943, s. 97.

71 BUTLER, R.: *SS-Wiking (The History of The Fifth SS Division 1941 – 45)*. Haverton 2002, s. 175.

k Rostovu priniesol ďalších 206 zajatcov. Ešte pred polnocou priviezli kolóny DAP k Rostovu aj prápory peš. pl. 20. I/21 prápor zostal ubytovaný v Generalskoje.⁷²

BOJ O ROSTOV

V meste medzitým prebiehali rozhorčené boje. Ešte 22. júla sa k Rostovu od severovýchodu priblížil III. tankový zbor gen. von Mackensena so 14. a 22. tankovou divíziou. Zbor postupoval na čele 1. tankovej armády. Jeho 22. td napriek urputnému odporu sovietskej 56. armády postupovala na juh od Rostova a 14. td sa otočila k bývalému hlavnému mestu donských Kozákov Novočerkassku. Divízie III. tankového zboru opäť bojovali o mesto, ktoré už raz v novembri 1941 dobyli. Od západu a severozápadu sa v ten deň priblížila k mestu 13. td a 5. SS divízia *Wiking*. Rostov však bol viac ako pol roka prebudovávány na pevnosť. „*Okrem silných postavení v predpolí mal ešte tri kruhové postavenia s rozsiahlymi mýnovými polami, protitankovými priekopami a zátarasmi.*“ Silne opevnené bolo aj samotné mesto. Cesty boli rozkopané a z dlaždíc boli v uliciach navŕšené meter silné barikády. Bočné ulice uzatvárali bunkre z tehál. „*Španielski jazdci*“ a míny k nim znemožňovali „*akékoľvek nepozorované priblíženie*“. Dvere domov boli zamurované, z okien boli pomocou vriec s pieskom vytvorené strielne a z balkónov guľometné hniezda. Na strechách boli dobre zamaskovaní ostreľovači. Pivnice boli zasa zaplnené tisíckami „*Molotovových kokteíl*“ (zápalných fliaš). „*Tam, kde lákal k vstupu nezamurovaný vchod, tam určite čakala mína, ktorá explodovala pri stlačení kľučky, alebo slabý drôtik natiahnutý tesne nad prahom a spojený s diabolskou náložou trhaviny.*“ Mesto premenené na pevnosť bránili okrem armádnych jednotiek aj elitné jednotky NKVD. „*Fanatickí, perfektne vycvičení, tvrdí až krutí, znali všetkých možných bojových trikov a bezpodmienečne poslušní.*“ Príslušníci NKVD boli „*predovšetkým majstrami v pouličnom boji, pretože v tom bolo aj ich hlavné poslanie ako ochranného zboru režimu proti možným revolučným nepokojom.*“⁷³

Takéto bojisko nebolo vhodné pre tanky. „*Tankové jednotky síce vytvorili prvý rozhodujúci prielom*“, ale centrum Rostova museli dobyť dom za domom, ulicu za ulicou, bunker za bunkrom malé úderné jednotky. Úderné skupiny pancierových divízií prelomili predsunuté línie na okrajoch mesta a 23. júla začali prenikať do mesta. Divízia *Wiking* obsadila rostovské letisko, ale potom uviazla v ťažkých pouličných bojoch. Jej postup na juhozápad sa spomalil. Najhlbšie prenikla do mesta 13. td, ktorá sa cez hlavné ulice prebýjala k Donu. Vo vedľajších uliciach, bočných námestiach a v silne opevnených domoch však odpor sovietskych jednotiek narastal. Predsunuté jednotky 13. td dosiahli dopoludnia severný breh Donu. Tu sa zamotali v spleti prístavných zariadení a dielní, takže most, po ktorom viedla hlavná cesta do Batajska, bol sovietskymi ženistami čiastočne zničený (jeden z jeho pilie-

72 VHA, RD, 30/2/7, ref. 53, s. 68-69; VHA, RD, i. č. 69, ref. 25; VHA, RD, peš. pl. 20, Vojnový denník 1/20 rota; Z galérie... (Letná ofenzíva 1942...), ref. 68; Z galérie... (Boj pri Generalskoje), ref. 60.

73 CARELL, ref. 1, s. 399-401. Rovnaké dojmy si po boji odniesol z Rostova aj slovenský vojnový spravodajca Juraj Gajdoš Breza: „*Tak silne opevnené mesto, ako Rostov som ešte nevidel. Ale nie div, nikto sa nerád vzdával tejto dôležitej, niekoľko ráz dobývanej brány Kaukazu. Cez zimu mali mesto prechodne v rukách Rusi a i za tých pár mesiacov opevnili ho nepredstaviteľne. Niektoré ulice boli premenené na jednotné pevnosti. Z radov domov každý tretí sa rozbúral a odpratal a na jeho miesto vsadili bunker. Zvlášť silné pevnosti boli vybudované na koncoch ulíc. Tankových pascí a prekážok ešte tiež dosť vidieť. A na hlavných námestiach stoja ošarpané a nevlúdne paláce, premenené na barikády. Až po druhé poschodie siaha ochranná vrstva v vriec naplnených pieskom... Pouličných bunkrov pri poslednom útoku na Rostov nedalo sa väčšinou ani použiť, lebo neboli ešte dohotovené. Predovšetkým ťažké zbrane neboli ešte umiestnené v pevnostiach.*“ GAJDOŠ, BREZA, ref. 70, s. 134.

rov bol vyhodенý do povetria a spadol do vody). Nemeckí motocyklisti ho ale ovládli a do večera bola v nemeckých rukách aj časť mesta severne od mostu. Do mesta v ten deň vstúpila aj 22. td, ktorej sa ako čelnej jednotke III. pancierového zboru podarilo v noci nadviazať v centre Rostova prvý dotyk s LVII. tankovým zborom. Mesto už na mnohých miestach horelo. Ťažké boje sa opäť rozprúdili ráno 24. júla. Tvrdý odpor v budove NKVD a jej okolí sa 13. a 22. td podarilo zlomiť až okolo poludnia. Časti 13. td a 5. SS divízia *Wiking* medzitým vyčistili centrum Rostova a vytlačili obrancov na východ alebo na západ. Sovietsky odpor v okolí centra však neustával. Tankovému práporu divízie *Wiking* sa v ten deň podarilo získať 10 km západne od mesta brod cez Don, ktorým práve ustupovali sovietske jednotky. Časť sovietskych vojsk bola odrezaná severozápadne od mesta.⁷⁴ Pri ústupe vznikla panika a došlo k pomiešaniu jednotiek. Tieto sovietske útvary boli zničené a väčšina ich vojakov putovala do zajatia. Len malým častiam sa podarilo ustúpiť. Nemci zajali v priestore Rostova celkom 240 000 červenoarmejcov.⁷⁵

Hlavné sily 56. armády začali mesto opúšťať a neustále bombardované nemeckým letectvom ustupovali cez Don na juh. Ustupujúce jednotky utrpeli ťažké straty, ale k masovej panike napriek tomu nedošlo. Ústup kryli jednotky 30. irkutskej streleckej divízie a Rostovského komunistického pluku ľudovej obrany.⁷⁶ V priebehu noci dorazila k Rostovu aj nemecká 125. PD, ktorá vstúpila do mesta o 6.40 h západne od úseku slovenskej RD. Rýchla divízia dostala na 24. júla rozkaz „postupovať cez mesto s úlohou dosiahnuť severný breh rieky Donu“. Pásmo divízie siahalo cez stred mesta a ďalej zahŕňalo celý Zelený ostrov. Ako prví mali postupovať cyklisti PO 5.⁷⁷ Za priezvedným oddielom mal vyraziť II/21 prápor, ktorý ho mal po získaní premostia prekročiť a predmostie na Zelenom ostrove rozšíriť. Práporu bola podriadená aj 8. ťažká protiletadlová batéria, ktorá ho mala podporovať priamou paľbou. 7. ľahká protiletadlová batéria bola v tom čase presunutá na južný okraj Rostova a nasadená na ochranu mostu, ktorý viedol na Zelený ostrov.⁷⁸ PO 5 vyrazil o 11.40 h, keď už sovietske jednotky ustúpili v meste o 1,5 km. Postup cez mesto bol nebezpečný, pretože malé skupinky alebo jednotliví červenoarmejci pokračovali v ozbrojenom odpore. Na vážny odpor však vojaci PO 5 nenarazili, takže o 16.00 h dosiahli Don asi 800 m od dreveného mosta, ktorý bol ich cieľom. O 14.20 h vyrazil aj II/21 prápor podporovaný dvoma delostreleckými batériami. Sovietski vojaci zničili hlavný železničný most, ale most pre peších zničiť nestihli. Sovietske jednotky ustupovali vo veľkom chvate.⁷⁹

Po moste, ku ktorému sa dostali cyklisti a pionieri PO 5, tesne predtým ustupovali sovietske jednotky, takže sovietski ženisti ho nestihli úplne zničiť. Na Zelený ostrov vyrazili ako prví príslušníci 1. cyklistickej eskadróny a pridelenej pionierskej čaty. Na most ako prvé vyrazilo 1. cyklistické družstvo 1. cyklistickej čaty. Hneď za ním postupovala 2. guľometná čata pod velením čtk. Štefana Palaťku. Sovietska paľba z ostrova však pribila cyklistov na moste k zemi. Situáciu zachránil zástupca veliteľa 1. cyklistickej čaty des. Pavel Murčan, ktorý osobným príkladom strhol do útoku viaznuce čelo 1. cyklistického družstva. Ako prvý dosiahol Zelený ostrov a spolu s ostatnými vojakmi dobyl sovietske poľné opevnenia v bezprostrednej blízkosti mostu. Útokú veľmi pomohla presná a rýchla paľba mínometnej ča-

74 CARELL, ref. 1, s. 399-401.

75 МЕЛЛЕНТИН, Ф. В.: *Танковые сражения 1939 – 1945 гг.* Москва 1957, s. 144.

76 ZAKRUTKIN, V.: *Kaukazský denník.* Praha 1952, s. 7-9.

77 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25; TURANEC, ref. 54, s. 40.

78 VHA, RD, šk. 67, Spisy tajné, Vel. RD, Čís.: 21.979/Taj. 3. oddel. 1942, 23. júla 1942.

79 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25; VHA, RD, 30/2/7, ref. 53., s. 69; TURANEC, ref. 54, s. 40; AXWORTHY, ref. 38, s. 164.

ty, ktorú viedol des. Ján Jenčo (zástupca veliteľa min. čaty). Mínometníci zabránili aj úplnému zničeniu poškodeného mosta. Na severnom brehu ostrova hneď zaujala palebné postavenie aj 2. guľ. čata, ktorá onedlho sústredenou paľbou zlikvidovala sovietsky protiútok vedený proti čerstvému predmostiu z parku ležiaceho východne od mostu. Sovietska pechota stratila 14 mŕtvych a rýchlo sa stiahla. Ťažké guľomety prevzali ochranu východného boku predmostia, čím umožnili jeho rozšírenie smerom na západ.⁸⁰

Západne od mostu sa totiž podarilo pionierom pod osobným velením veliteľa pionierskej čaty por. pion. Alojza Zborku vytvoriť druhé predmostie. Pionieri prekonali rieku na gumenom člne, v ktorom bol npor. Zborka s 8 mužmi. Sovietski vojaci spustili na čln paľbu z pechotných zbraní, avšak presná paľba do sovietskeho predpolia, ktorú viedli mínometníci des. Jenču pomohla pionierom dosiahnuť ostrov. Pionieri okamžite zaútočili na bunkre a domy obsadené červenoarmejcami. K bunkrom vyrazilo niekoľko vojakov s trhavinami, ktorých viedol stk. Ján Križan. Jeho skupinka zakrátko vyhodila do vzduchu 3 sovietske bunkre. Stk. Križan potom vnikol do jedného domu, kde sám zajal 3 červenoarmejcov. Skupinka vedená slob. Štefanom Štefišom sa zamerala na domy obsadené sovietskymi vojakmi. Pomocou kanistrov s benzínom ich zapálili, slob. Štefiš bol ale ťažko zranený ručným granátom. Napriek tomu bojoval až do príchodu posíl. Medzitým sa v paľbe pechotz stk. Jozef Čížik päťkrát preplavil cez Don s trhavinami, muníciou a benzínom. Naspäť zasa previezol na obvazisko zraneného kamaráta. Stot. Kuchta ho preto na mieste povýšil na slobodníka. Vďaka nemu mala úderná skupina pionierov dostatok munície, a mohla tak odraziť sovietsky protiútok smerujúci na most. Skupina npor. Zborku zničila trhavinami 3 bunkre, podpálila 5 bránených domov a ukoristila nepoškodený motorový čln. V boji usmrtila 9 a zajala 12 červenoarmejcov. Pionieri napokon spojili svoje predmostie s predmostím cyklistov pri moste.⁸¹

Sovietski obrancovia sa však nevzdávali a podnikali ďalšie prudké protiútoky. V týchto bojoch bol zranený veliteľ 1. cyklistickej eskadróny, ktorej vojaci na predmostí boli mierne zatlačení späť. Zamýšľanému ústupu z predmostia iniciatívne zamedzil pobočník veliteľa PO 5 npor. pech. Jozef Cheben, ktorý sa ujal velenia 1. cyk. eskadróny. Vďaka tomu sa potom predmostie udržalo do príchodu II/21 práporu, ktorý bol prevezený na Zelený ostrov pomocou ukoristeného motorového člnu a viacerých gumených člnov. Vojaci des. Rusňáka pritom ukoristili 2 nákladné autá s asi 300 párami topánok a spolu s ostatnými spolubojovníkmi získali pri čistení priestoru okolo mostu takmer 400 zajatcov.⁸² PO 5 v týchto bojoch mal straty 6 mŕtvych a 12 ranených.⁸³ Do 20.00 h bolo predmostie na Zelenom ostrove definitívne stabilizované. Ešte v priebehu dňa sa do mesta presunul na rozkaz gen. Turanca aj I/21 prápor mjr. Šupáka, aby zaistil nové palebné postavenia delostrelectva. Delostrelci dostali rozkaz na presun z palebných postavení pri kameňolome na okraji Rostova do mesta tak, aby z nových postavení mohlo podporovať pechotu v boji o Zelený ostrov i pri prekročení južného ramena Donu. Večer boli tiež zrušené útočné skupiny a pplk. Zverin prevzal velenie nad celým peš. plukom 21. O 22.45 h bol celý jeho pluk nasadený do prvého sledu.⁸⁴

V priebehu 24. júla prežívali ťažké chvíle aj susedné nemecké divízie, ktoré bojovali priamo v meste. 125. PD likvidovala odpory, ktoré za sebou nechali pancierové a motorizované

80 VHA, RD, šk. 8, 37/1/8, Vel. RD, Čj. 28.201/Dôv. 1. odd., 29. augusta 1942.

81 Tamže; Z galérie nositeľov železného kríža (Na gumových člnoch cez Don). In: *Stráž vlasti*, 2, 1944, č. 13, s. 12.

82 VHA, RD, 37/1/8, Vel. RD, Čj. 28.201/Dôv. 1. odd., 29. augusta 1942; Z galérie nositeľov železného kríža (Úspech z hrdinstva jednotlivcov). In: *Stráž vlasti*, 2, 1944, č. 7, s. 12.

83 VHA, RD, 37/2/8, Vel. RD, Čís.: 28.488/Taj. 1. oddel. 1942, SV. 10. september 1942.

84 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25; VHA, RD, 30/2/7, ref. 53, s. 69.

divízie. Veliteľ 421. peš. pluku tejto divízie plk. Alfred Reinhardt rozdelil dva svoje prápory (I. a III.) do šiestich zosilnených rôt (každá s jedným ťažkým guľometom, protitankovým kanónom, pechotným delom a pre hlavnú ulicu ešte s jednou ľahkou húfnicou). Útočilo sa od severu na juh. Mesto bolo rozdelené na presné bojové úseky. Každá úderná rota mohla postupovať len v pridelennej severojužnej ulici po určitú konečnú líniu, ktorá viedla od západu na východ a platila pre všetky rotý (lína A, B, C a D). Potom bola vyčistená celá štvrt a nadviazaný styk so susednými jednotkami. Keď všetkých 6 rôt dosiahlo rovnakú líniu, útočilo sa k ďalšej. Ani jedna rota tak nemohla byť napadnutá z boku, a útok bol stále pod kontrolou velenia. Keď úderné rotý ovládli celú pridelenú štvrt mesta, nastúpilo 6 menších úderných skupín vytvorených z 2. práporu. Tieto skupiny prehľadali každý dom od pivnice až po strechu, a všetkých civilistov (vrátane žien a detí) odvedli z bojovej zóny do určených zhrmaždísk. Úderné rotý tak mali istotu, že majú za sebou bezpečné zázemie. Tento metodický postup bol úspešný, hoci obrancovia sa zúriivo bránili. „*Boj o centrum Rostova bol bojom nemilosrdným. Obrancovia sa nenechávali zajať. Bojovali do posledného dychu. Aj zranení obrancovia viedli palbu. Keď ich nemecké jednotky nespovorovali a minuli, strieľali ďalej, dokiaľ ich Nemci nepobili. Vlastní ranení museli byť ukladaní do obrnených transportérov a strážení. Pokiaľ to tak nebolo, nachádzali sme ich ubitých alebo prebodnutých.*“⁸⁵

Najťažšie boje prebiehali na Taganrogskej ulici, ktorá viedla priamo na most cez Don. Tu bol nemecký útok niekoľkokrát zastavený. Hlavné ulice napokon pomohli dobyť tanky 13. td. Najhoršie boje sa však odohrávali v starom meste a prístavnej štvrti. V spleti tamojších úzkych a kľukatých uličiek nebolo možné vôbec použiť tanky, pechotné delá, ba ani ťažké guľomety! Bojovalo sa ručnými granátmi, samopalmi a plameňometmi. Do zotmenia dosiahli úderné rotý 125. PD líniu D a do 23.00 h dosiahli severný breh Donu, ktorý už skôr dosiahli pancierové divízie a slovenská RD. Na svitaní 25. júla PD opäť zaútočila. Keďže väčšina sovietskych vojsk v noci ustúpila cez Don, postup bol oveľa jednoduchší. O 5.30 h už dosiahli rieku všetky jednotky divízie. Rostov, táto dôležitá „brána na Kaukaz“, sa tak ocitol v nemeckých rukách. Aby sa otvorila cesta na Kaukaz, bolo potrebné obsadiť okrem 3 km dlhého mostu cez Don aj priliehajúcu 6km dlhú hrazdu cez bažiny na druhej strane rieky vedúcu do Batajska. Za Batajskom už bola len rovina. Dôležitý most i hrazdu obsadili smelou akciou pred svitaním 25. júla príslušníci špeciálnej diverznej jednotky *Brandenburg* (v sile polovice rotý) a 43. motocyklového práporu od 13. td. Títo vojaci bránili most proti zúrivým sovietskym protiútokom 24 hodín, až kým nedorazili posily. Udržali sa len vďaka podpore strmhlavých bombardérov Ju 87 *Stuka*. Velitelia obidvoch jednotiek na moste padli.⁸⁶

Ráno 25. júla sa na Zelený ostrov presunul celý peš. pl. 21. II/21 prápor vybojoval predmostie na južnom ramene Donu, zatiaľ čo zvyšné jednotky pluku pokračovali v očisťovaní ostrova od zvyškov sovietskych vojsk. Predmostie bolo získané na svitaní opäť vďaka iniciatíve niekoľkých vojakov.⁸⁷ Most, ktorý spájal ostrov s južným brehom Donu, bol zničený. Pplk. Pulkrábek preto vyzval vojakov, aby sa dobrovoľne prihlásili, ktorí sú ochotní preplávať na druhú stranu. Ako prvý sa prihlásil des. Pavol Rusňák a ďalší dvaja desiatnici. Všetci sa vyzliekli do trenírok a neozbrojený iba s podporou ťažkých guľometov preplávali na južný breh Donu. Tam si zaobstarali sovietske pušky, s ktorými čiastočne zahnali a čiastočne zajali posledných ustupujúcich červenoarmejcov. Títo slovenskí vojaci sa dostali na južný breh

85 CARELL, ref. 1, s. 402.

86 Tamže, 402-404.

87 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.

Donu ako vôbec prví vojaci útočiacich armád *Osi*! Na ich malé predmostie začali pionieri por. Zborku hneď prevážať pomocou ukoristeného motorového a gumeného člnu postupne celý II/21 prápor. Ten potom v horúčavách, ktoré dosahovali až 50°C, postupoval v ťažkom močaristom teréne ďalej na juh.⁸⁸ Prápor dostal rozkaz dosiahnuť železničnú trať vedúcu z Rostova cez Batajsk a Olginskaja na Krasnodar. Gen. Turanec na druhý deň so zjavnou spokojnosťou konštatoval: „*Boli sme prví, ktorí sme vytvorili za Donom predmostie a len o 24 hod. neskôr padol Batajsk (26. 7.) a o 48 hod. neskôr Olginskaja.*“⁸⁹

Postup neprehľadnými močariskami bol v spaľujúcej horúčave mimoriadne náročný. Vojaci sa museli skoro po ramená brodiť vodou, bahnom a vysokou trstinou. Menšie hniezda odporu pred rozsiahlymi močiarimi pomerne ľahko zlikvidovali aj bez ťažkých zbraní, ktoré nebolo možné presúvať týmto náročným terénom. V čele práporu postupovala úderná skupina 7/21 roty, ktorú tvorilo 9 dobrovoľníkov (desiatnici Vincent Koláš, Jozef Procházka a Kubovič, strelníci Breznický, Štefan Čajkovský, Benedikt Dobšovič, Kalas a Július Metzel). Stk. Dobšovič mal ľahký guľomet, ostatní mali len pušky a ručné granáty. Skupina postúpila bez problémov asi 10 km. Za ňou postupovala rota pod velením npor. pech. Eugena Fillu. Ustupujúce sovietske jednotky zanechávali za sebou „*neprehľadné množstvo materiálu a munície*“. Postup sa začal na pravé poľudnie. Obrancovia, ktorí tvorili zadné voje, využívali neprehľadnosť a neschodnosť terénu na nečakané prepady postupujúcich slovenských jednotiek zo všetkých strán. Úderná skupina 7/21 roty sa dostala do takejto pasce. Keď sa priblížili na necelých 50 krokov k vysokej tráve, ozval sa z nej hromový hlas: „*Brosaj vintovky, davaj do plenu!*“ Asi rota červenoarmejcov zadného voja sa pokúsila zajať deviatich Slovákov. Tí sa však rýchlo spamätali z počiatočného prekvapenia a rovnakým tónom odpovedali: „*Davaj ty do plenu!*“ a bleskovo zaujali najvýhodnejšie palebné postavenia za opustenými sovietskymi vozmi. Červenoarmejci ich okamžite začali ostreľovať guľometmi a samopalmi. Mali však veľkú nevýhodu v tom, že keď chceli na slovenských vojakov cielene strieľať, museli sa vo vysokej tráve postaviť, aby ich vôbec videli. Tým, samozrejme poskytovali malej údernej skupine výborné terče.

Palebnu oporou celej skupiny bol stk. Dobšovič, ktorý zaujal so svojím guľometom postavenie pri opustenej sovietskej poľnej kuchyni. Deväť vojakov sa proti presile bránilo skoro celú hodinu. Takmer všetkým už došli náboje do pušiek, takže sa museli brániť samopalmi, ktoré na mieste boja zanechali sovietski vojaci. Npor. Fillo medzitým dostal od veliteľa pluku rozkaz zmocniť sa sovietskych postavení vpravo od údernej skupiny, ktoré jej hrozili obklúčením. Rota bola 70 – 80 m za údernou skupinou. Npor. Fillo vzal necelé družstvo vojakov, ktorých mal pri ruke, a začal sa s nimi okľukou plaziť močiarom. Nepozorovane sa dostali k prvému sovietskemu bunkru. Červenoarmejci ich zbadali príliš neskoro a radšej sa pred namierenými puškami vzdali. Vzdala sa aj posádka druhého bunkra, hoci ju bolo potrebné z bunkra vypudieť ručnými granátmi. Za malým návrším bolo ďalšie guľometné hniezdo. Vojaci npor. Filla naň hodili 2 ručné granáty a jeho posádka sa tiež vzdala. Okrem zajatcov družstvo ukoristilo aj cenené poloautomatické pušky a samopaly. Npor. Fillo s týmto družstvom obišiel sovietske postavenie sprava a dostal sa mu do chrbta. To spečatilo osud sovietskej krycej jednotky. Väčšinou bola zajatá, len niekoľkým červenoarmejcom

88 Z galérie... (Letná ofenzíva 1942...), ref. 68; Z galérie... (Úspech z hrdinstva jednotlivcov), ref. 82; Z galérie... (Na gumových člnoch cez Don), ref. 81.; Z galérie nositeľov železného kríža (Jeden deň na východnom fronte). In: *Slovenský vojak*, 25.2.1943, č. 8, s. 1; TURANEC, ref. 54, s. 40.

89 VHA, RD, 30/2/7, ref. 53, s. 69-70.

sa podarilo ujsť. Z 9 mužov údernej skupiny nebol snáď len zázrakom nikto ani len zranený, pričom na mieste kam striedali našli po boji 12 mŕtvych sovietskych vojakov.⁹⁰

Do podobnej situácie sa dostali aj iné úderné skupiny. Na pomoc im preto vyrazila aj 5/21 rota, ktorej velil npor. pech. Arpád Benický. Aj on sa so svojou rotou dostal skvelým obchvatom sovietskym obrancom do chrbta. Na pomoc prileteli i nemecké strmhlavé bombardéry Ju 87 *Stuka*, s podporou ktorých slovenské jednotky vyrazili do protiútok. Pri tomto protiútok bol ranený veliteľ jednej údernej skupiny čtk. Hríň.⁹¹ Úderné skupiny II/21 práporu však obsadili osadu Patailskaja a zničili centrum obrany sovietskeho práporu v neďalekom kolchoze. V okolí kolchozu sa našlo 63 mŕtvych červenoarmejcov a 43 ich bolo zajatých (z toho 2 dôstojníci). Ukoristené boli 3 kanóny, 4 mínometry kalibru 82 mm, 1 ľahký guľomet, 12 poloautomatických pušiek a veľa konských vozov. II/21 prápor mal len 2 mŕtvych a 8 ranených.⁹² O 19.20 h bolo v kolchoze 3 km severovýchodne od obce Lenino zriadené bojové stanovisko veliteľstva peš. pl. 21 (veliteľské stanoviská štábu RD, ppl. 20. PO 5, del. odd. 11 zostali v Rostove). Prápor pplk. Pulkrábka dovtedy postúpil až 11 km južne od Donu do vzdialenosti asi 3 km severozápadne od železničnej trate, ktorá bola jeho cieľom. Stratil pritom 1 mŕtveho a 11 ranených. Za II/21 práporom prekročil rieku aj I/21 prápor mjr. Šupáka, ktorého postup k cieľu spomaľoval zlý terén a silná paľba sovietskeho delostrelectva.⁹³

II/21 prápor musel medzitým odražať silné protiútoky sovietskej pechoty, ktoré pomohla odraziť 5/11 del. batéria (stot. del. Tibor Mačura) vyzbrojená kanónmi vz. 35 kalibru 105 mm. Sovietske útoky podporované prudkou delostreleckou paľbou trvali takmer 9 hodín, pričom len na 5/21 rotu npor. Benického útočilo podľa odhadu veliteľa roty „niekoľko sto“ červenoarmejcov. Prápor odkázaný prakticky sám na seba ďaleko pred vlastnými líniami v ťažkom močaristom teréne sa však udržal.⁹⁴ Cez ťažký terén sa navyše k vojakom II/21 práporu nemohli dopraviť ani kuchyne s teplou stravou, takže zásobovanie suchou stravou, muníciou a ďalším materiálom sa muselo uskutočňovať peši. Peš. pl. 21 bol za Donom prakticky osamotený, pretože ani pravý (125. PD) ani ľavý sused RD (198. PD) rieku neprekročili. Gen. Turanec sa preto rozhodol stiahnuť I/21 prápor späť na Zelený ostrov, ktorý v južnej časti bránili iba 2 batérie horských kanónov. Mjr. Šupák i tak rieku prekročil proti rozkazom veliteľa RD.⁹⁵ Na svitaní 26. júla 1942 vyrazili obidva prápory peš. pl. 21 k železničnej trati Batajsk – Olginskaja. Napriek veľkému bahnu a sovietskej guľometnej, mínometnej a delostreleckej paľbe obidva prápory trať o 7.00 h už držali pod kontrolou. O 11.30 h sa však I/21 prápor stiahol na rozkaz gen. Turanca späť na Zelený ostrov, kde do 22.30 h zaujal obranu v jeho južnej časti. Z jeho vojakov tiež bola vytvorená reťaz spojok pre donášanie a zásobovanie II/21 práporu proviantom. Osamotený II/21 prápor podporovaný len 5/11 batériou z postavenia juhovýchodne od rostovského letiska silný sovietsky nápor nevydržal

90 Z galérie... (Jeden deň na východnom fronte), ref. 88.; Z galérie nositeľov železného kríža (Z bojov na Done). In: *Stráž vlasti*, 2, 1944, č. 20, s. 12.; Z galérie nositeľov železného kríža (V paľbe nepriateľských zbraní). In: *Stráž vlasti*, 2, 1944, č. 16, s. 12.

91 Z galérie nositeľov železného kríža, (Z bojov na Done), ref. 90.

92 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.; VHA, RD, šk., 25, 2. odd., Vojnový denník RD – opis. s. 99.

93 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.

94 Z galérie nositeľov železného kríža (Z bojov o Zelený ostrov). In: *Slovenský vojak*, 18. 2. 1943, č. 7, s. 1.; Z galérie... (Letná ofenzíva 1942), ref. 68.; VHA, RD, 30/2/7, ref. 53, s. 69.

95 Tamže, s. 69-70.; TURANEC, ref. 54, s. 40.

a pod tlakom útočiaceho sovietskeho práporu ustúpil asi 1,5 km od trate na úroveň susedných nemeckých jednotiek. Na tejto čiare sa udržal až dopoludnia nasledujúceho dňa.⁹⁶

Vojaci II/21 práporu pplk. Pulkrábka tak stáli „2 dni a 2 noci po pás v močiari a odrážali v tvrdých bojoch stále silné, prudkou delostreleckou palbou podporované nepriateľské protiútoky“. To všetko navyše v strašných horúčavách, vo veľkom nedostatku pitnej vody a kvalitnej stravy.⁹⁷ Tieto náročné podmienky kládli na slovenských vojakov mimoriadne fyzické i psychické nároky. Ďalší útočný postup bol navyše plánovaný hneď na nasledujúci deň. Dopoludnia o 9.30 h bola k trati vyslaná prieskumná skupina (9 mužov), ktorá zistila, že sovietske jednotky sa z trate stiahli. O hodinu a pol preto k železničnej trati postúpila 6/21 a za ňou 5/21 rota. K boju nedošlo, a preto za nimi o 11.00 h vyrazil aj zvyšok práporu. Prápor o 12.45 h vnikol do bezmennej dedinky pri trati. Do útoku zároveň vyrazili aj susedné nemecké jednotky, ktoré tiež nenarazili na žiadny odpor. Slovenské i nemecké jednotky postupovali za ustupujúcimi sovietskymi jednotkami, ktoré sa sťahovali z obce Lenino doslova pred ich očami. Na železničnej trati bola na noc zaujatá dočasná obrana. Prápor obnovil postup 28. júla o 6.00 h. O dve a pol hodiny obsadil obec OGPU, kde sa zásobil.⁹⁸

Prápor postupoval v „obojsstrannom zväze“ 125. PD vľavo a 198. PD vpravo. Jeho cieľom bola výšina západne od Krasnoarmejskij. Pešiaci však mohli postupovať iba peši, pretože ani vozidlá ani delostrelectvo nemohli cez močariská prejsť. Gen. Turanec preto ešte 27. júla požiadal nadriadené nemecké veliteľstvo o povolenie presunúť delostrelectvo cez most v meste Batajsk. Keďže sa tadiaľ presúvala časť 198. PD, odpovede sa nedočkal.⁹⁹ Už o dva dni dostal rozkaz na pochod RD po osi Rostov – Batajsk – Olginskaja – Čurjumkin – Resnikov – Manyčskaja. Divízia mala prekonať tvrdošijný odpor sovietskych zadných vojov na výšinách juhovýchodne od čiar Sloboda – Kagalnizkaja, za ktorými „boli zistené silné ústupové pohyby najmä cez Mečitinskaj na juh a juhovýchod“.¹⁰⁰ Na tejto línii sa podľa správ sovietskych zajatcov nachádzali oproti úseku RD hlavne jednotky sovietskej 18. armády a napravo v úseku 198. PD pri Batajsku i v ňom útvary 56. armády. V bezmennej dedinke, ktorú 27. júla obsadil II/21 prápor, bol 691. strelecký pluk 383. SD (691., 694. a 696. strel. pl.). Priamo v obci bol jeho II. prápor, naľavo od nej I. a napravo III. prápor. 694. strel. pl. držal obranu na trati smerom k Batajsku a 696. strel. pl. smerom na Olginskaja. Prápory týchto plukov mali iba zhruba po 200 a roty iba po 60 mužov. Nemali ani dosť ľahkých i ťažkých pechotných zbraní (6/691 rota v bezmennej obci mala 2 ťažké a 4 ľahké guľomety, I/691 prápor mal 8 mínometov kalibru 82 mm, 691. strel. pluk mal aj rotu samopalníkov, ktorej stav klesol z pôvodných 130 na 20 mužov). Zápalné fľaše, ručné a protitankové granáty vojaci poodhadzovali pri ústupe. Vľavo od úseku RD bol oproti 125. PD v obrane pri Olginskaja 976. strel. pluk 261. SD, ktorá patrila k sovietskej 12 armáde. Časť tohto pluku tvorila druhú obrannú líniu okolo železničnej trate. Za tratou bola 3. obranná línia, ktorú držal 147. strel. pl. 353. SD. V úseku RD boli zistené aj rozprášené jednotky 216., 339. streleckej a 2. gardovej streleckej divízie. Sovietske vojská utrpeli ťažké straty od neustáleho nemeckého bombardovania. Mnohé útvary boli zničené alebo úplne rozložené, a preto musel byť mobilizovaný ročník 1924 a vojaci pracujúci v nemocniciach boli zaradení do bojových jedno-

96 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.

97 Z galérie... (Letná ofenzíva 1942), ref. 68.

98 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.

99 VHA, RD, 30/2/7, ref. 53, s. 70.

100 VHA, RD, šk. 67, Spisy tajné, Vel. RD, Čís.: 21.996/Taj. 3. oddel. 1942, SV. 29. júl 1942.

tiek (v nemocniciach ich nahradili ženy).¹⁰¹ Divízia teda mala útočiť v smere juhovýchodne od Rostova, o dva dni bola ale otočená na juhozápad. 31. júla 1942 RD prekročila vojenský most cez Don na západnom okraji Rostova, aby sa zapojila do útoku na Kaukaz. Bitka o Rostov sa skončila.¹⁰²

Medzitým ako jednotky peš. pl. 21 bojovali o prechody cez Don a po jeho prekročení postupovali ďalej na juh, peš. pl. 20 dostal od gen. Turanca rozkaz prehľadať všetky domy od pivníc až po povaly, sklady, záhrady a iné objekty v mestských štvrtiach spadajúcich do úseku RD. Pplk. pech. František Stojan vyslal 25. júla do Rostova po dve plne vyzbrojené a vyzbrojené pešie rotý s poľnou kuchyňou a prázdny nkladným autom. Vojakov zároveň upozornil na nebezpečenstvo partizánskych prepádov.¹⁰³ Jednotky pluku čistili mesto aj celý nasledujúci deň až do 22.00 h.¹⁰⁴ Slovenskí vojaci hľadali najmä zbrane a iný vojenský materiál, prílišnou horlivosťou v domových prehliadkach ale nevnikli. Vojaci čaty por. Jána Čelára našli napríklad u jedného civilistu vojenskú pušku. Po hodinovom priateľskom rozhovore s jeho rodinou mu len povedali, aby ju schoval a nikomu neukazoval. Vítanou korisťou však bolo niekoľko plných tisícilitrových zásobníkov červeného vína, ktoré našli v jednej opustenej fabrike. Dierok po výstreloch bolo v nádržiach dosť, stačilo len naplniť poľné fľaše.¹⁰⁵

S touto činnosťou peš. pl. 20 vyjadril 29. júla veľkú nespokojnosť aj sám veliteľ RD. Gen. Turanec totiž zistil, že pluk „odišiel z pôvodného obranného postavenia a nepostaral sa o odvezenie a pochovanie padlých vojakov, hoci bol na to čas a nechýbal na to ani určený personál“. Podobne aj „na bojisku pri Generalskom bolo zistené, že zberači ranených ponechávali mŕtvolý na bojisku“, hoci bolo ich povinnosťou „odnieť aj mŕtvolý, keď už bolo postarané o ranených“. Dlho nepochované telá padlých sa totiž na pálave rýchlo rozkladali a nikto ich v takom stave nechcel odnieť a pochovať. Turanec vytkol pluku, „že práve bojisko pri Generalskom nebolo po dobytí výšin prehliadnuté, hoci tam celý deň odpočíval...“ Prednosta katolíckej duchovnej správy navyše videl, ako niektorí vojaci brali mŕtvym na bojisku z vreciek rozličné veci (najmä peniaze, cennosti a hodinky). Bolo zarážajúce, že ani pri jednom tele mŕtveho slovenského vojaka sa nenašli hodiny, hoci takmer každý ich mal. Mŕtvolý boli jednoducho okrádané a ponechané na mieste. Gen. Turanec okrádanie mŕtvych jednoznačne odsúdil: „Pri terajších bojoch sa toto okrádanie nedá zvaliť na Rusov.“ Duchovným nariaďil poučiť vojakov o hanebnosti okrádania mŕtvych, čo označil za obyčajný „hyenizmus“.¹⁰⁶ Niektorí vojaci druhosledových jednotiek, ktorí prehliadali domy v meste, sa tiež doslova „vrhli na krádež“. Brali gramofóny, mandolíny, látky a všeličo iné, čo sa im mohlo i nemohlo zísť. Veliteľ RD takého jednanie striktné zakázal.¹⁰⁷

Niektorí vojaci zasa zanedbávali svoje ubytovacie priestory. Budovy zanechávali špinavé, s množstvom smetí a odpadkov. Extrémom bolo, že vojaci jednej rotý vykonávali malú

101 VHA, RD, šk. 46, 3. oddel. Vel. RD, Zistená prítomnosť nepriateľských jednotiek v dočasnej obrane pred železničnou traťou Batajsk – Olginskaja. SV. 28. júla 1942.

102 TURANEC, ref. 54, s. 41.

103 VHA, RD, šk. 80, Mot. p. pl. 20, č. 1642/Taj. 1942, Zistenie ukoristeného materiálu; ŠTIBRANÝ, V.: Slovenskí vojaci v boji o Rostov na Done. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava 2002, s. 144.

104 VHA, RD, šk. 106, peš. pl. 20, Vojnový denník 1/20 rota.

105 Cez Kubáň na Kaukaz..., ref. 66.

106 VHA, RD, šk. 68, asanačná rota, Vel. RD, Čís.: 10.947/Döv. duch. 1942, Nepriateľskosť ohľadom mŕtvov, SV. 29. júl 1942.

107 VHA, RD, šk. 21, Vel. RD, Čís.: 20.808/Taj. 4. odd. 1942, Operačný rozkaz č. 14, SV. 27. júl 1942.

i veľkú potrebu na izbách kde spali! Poniectorí zanedbávali nielen svoje obydlia, ale i vlastnú hygienu. Čiastočne to bolo aj kvôli nedostatku pitnej vody. Voda v ubytovacom priestore peš. pl. 20 bola slaná, takže nebola vhodná na pitie. Polievky, strava, káva i čaj pripravené z tejto vody boli také presolené, že vojaci, ktorí ich požili, dostali silné krvavé hnačky. Mnoho príslušníkov pluku bolo kvôli tomu neschopní služby a niektorí museli byť odsunutí k divíznej zdravotnej rote 11 na liečenie. Veliteľ pluku preto 29. júla žiadal od veliteľstva divízie pridelenie destilovanej alebo minerálnej vody, prípadne destilátorov, aby nebola narušená bojaschopnosť pluku. Veliteľ II/21 práporu pplk. Pulkrábek konštatoval, že „*strava je dosť dobrá, len maslo a med vôbec nevyhovujú pri vysokých teplotách...*“ Odporúčal podávať maslo a med v čase odpočinku. Sťažoval sa ale na nedostatok octu, papriky a korenia. Odev i obuv vojakov práporu boli po posledných bojových akciách vo veľmi zlom stave. Napriek tomu bola nálada mužstva dosť dobrá, hlavne vďaka odpočinku. Veliteľ práporu ale žiadal pridelenie schopných poddôstojníkov z povolania, pretože ich mal nedostatok.¹⁰⁸

Dňa 28. júla sa všetky jednotky okrem II/21 práporu RD sústredili v Rostove. Peš. pl. 20 v južnej časti mesta, na juhovýchode Rostova veliteľstvo del. oddielu 11, 3/11, 5/11 del. batérie a HKB 21. 2/11 del. batéria, HKB 11 a HKB 20 boli ubytované pri múzeu, PO 5 na ulici č. 19. Tieto jednotky mali svoje úseky „vyčistiť“ od posledných poukrývaných obrancov mesta, zozbierať zanechaný sovietsky vojenský materiál a pripraviť sa na ďalšie nasadenie.¹⁰⁹ Gen. Turanec sa poučil z bitky o Kyjev v septembri 1941, keď bohatú korisť *Rýchlej divízie* doslova „vyfúkli“ nemecké jednotky. Najväčší záujem mal o použiteľné motorové vozidlá, ktorých mala RD nedostatok. Podriadeným jednotkám oznámil, že ukoristené autá zostanú majetkom tej jednotky, ktorá ich získa. Nariadil všetky ukoristené motorové i hipomobilné vozy označiť slovenským krížom. Na tento účel doslovne nariadil použiť olejové farby, a nie kriedu. Zároveň povolil použiť zajatcov na čistenie bojiska, práce v skladoch, donášanie proviantu a munície odlúčeným slovenským jednotkám. Zajatci mohli byť dokonca využití aj ako vodiči motorových i hipomobilných vozidiel, avšak nesmeli jazdiť sami. Všade museli byť strážení slovenskými vojakmi.¹¹⁰ O niečo neskôr veliteľ RD osobitne nariadil zbierať „gumové obruče“ (pneumatiky) pre ukoristené autá a odovzdať ich DAD 1. Každé auto malo mať aspoň 2 náhradné pneumatiky. Zbierať sa mali aj perá zo sovietskych vagónov, ktoré sa „*veľmi dobre hodili*“ pre slovenské nákladné autá Tatra 27.¹¹¹

Táto dôkladne organizovaná činnosť priniesla svoje plody v podobe koristi, akú slovenská armáda nezískala nikdy predtým ani potom. Za 5 dní ofenzívy od Miusu až za Don *Rýchla divízia* prekonala 120 km, zajala vyše 10 000 sovietskych vojakov, ukoristila 76 poľných diel, 13 protitankových a 11 protiletadlových kanónov, 20 mínometov, 30 protitankových pušiek, veľké množstvo pechotných zbraní (ľahkých a ťažkých guľometov, pušiek a samopalov) a munície, vyše 140 pojazdných nákladných automobilov, 550 kompletných konských vozov a 1 500 koní.¹¹² Počet zajatcov bol veľký, väčšina sa ale vzdala dobrovoľne. Divízia totiž „zbierala“ červenoarmejcov z rozbitých sovietskych útvarov, ktorí zostali v tyle nemeckých jednotiek postupujúcich ďalej na východ. Z radov ČA „*hromadne sa hlásili do zajatia stovky ba tisíce od ciest ústupu odrezaných sovietskych vojakov... Šoféri prichádzali k našim*

108 ŠTIBRANÝ, ref. 103, s. 152-153.

109 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25.

110 VHA, RD, šk. 21, Vel. RD, Čís.: 20.808/Taj. 4. odd. 1942.

111 VHA, RD, šk. 21, Vel. RD, Čís.: 28.830/Taj. 4. odd. 1942, Operačný rozkaz č. 17, 1. august 1941.

112 VHA, RD, šk. 21, Vel. RD, Čís.: 28.186/Dôv. 1. oddel. 1942, Osobitný armádny rozkaz, Rostov, 27. júla 1942; TURANEC, ref. 54, s. 39, 45; ŠTIBRANÝ, ref. 103, s. 144.

*hneď aj s autami, vojaci pechoty donášali husi, ba niektorí prihnali aj ošípané. Také obrazy sú charakteristické pre tú časť sovietskeho vojska a vôbec obyvateľstva na východe, ktorá mala ďaleko od zarytého bolševického stanoviska.*¹¹³ To vysvetľuje obrovské množstvo zajatcov, ktoré RD zhromaždila v takom krátkom čase. Slovenskí vojaci bojovali v bitke o Rostov statočne a úspešne, o čom svedčia aj nízke straty RD. Od 11. do 31. júla 1942 padlo 36, ranených bolo 137 a nezvestný 1 slovenský vojak.¹¹⁴ Ďalšie straty spôsobilo sovietske letectvo, ktoré bombardovalo ubytovacie priestory slovenských jednotiek v Rostove už v noci 29. júla. Pplk. Stojan nariadil práve v ten deň prísnu pasívnu obranu proti lietadlám. Vojaci si mali vo svojich ubytovacích priestoroch vyhľadať vhodné kryty (najmä pivnice), vchody do krytov viditeľne označiť a veliteľia rôt i práporov mali mužstvo informovať, kde sa kryty nachádzajú. Každý jeden vojak musel vedieť, kde je protiletický kryt jeho roty, aby v prípade sovietskeho náletu vedel, kam sa má ukryť. Vďaka tomuto opatreniu sa prvý nálet obišiel bez strát. Na druhý deň o 22.00 hod. prišiel druhý nálet, ktorý zasiahol ubytovacie priestory peš. pl. 20. Nálet dopadol tragicky pre 1/20 rotu (1/20 prápor), ktorá pri ňom mala straty: 4 mŕtvych a 8 ranených.¹¹⁵ Boli to posledné straty bitky o Rostov. Na druhý deň RD mesto opustila, aby sa zapojila do útoku na Kaukaz.

Statočnosť a bojové výkony slovenských vojakov v bitke o Rostov náležite ocenila nemecká propaganda i velenie. Hlavné veliteľstvo nemeckej brannej moci vo svojej zvláštnej správe z 28. júla 1942 oznámilo, že „*nemecké a slovenské oddiely po tuhých bojoch dobyli prístav Rostov*“.¹¹⁶ Nemecká tlač priniesla správu, že „*na dobytí Rostova sa podielali spojenecké jednotky Slovákov*“ spolu s fotografickým materiálom.¹¹⁷ RD dostala pochvalu od veliteľa skupiny armád A poľného maršala Wilhelma Lista, veliteľa 17. armády genplk. Richarda von Ruoffa i od priameho nadriadeného gen. Wetzela. Pri vyňatí RD zo zväzku jeho skupiny 30. júla gen. Wetzel v poslednom rozkaze uviedol:

*„...Bok po boku s nemeckými divíziami dosiahla v útoku od Miusového úseku až po dobytie 'pevnosti Rostov' a pri získaní predmostia cez Don s príkladným útočným duchom rozhodujúce úspechy a pripojila týmto nový slávny list histórii slovensko-nemeckého kamarátstva zbraní. So svojím statočným veliteľom, generálom Turancom, na čele najprednejších oddielov závodili slovenskí borci plni elánu a rozhodnosti s nemeckými vojakmi... Svojou šablou pred obeťami, ktoré v tomto boji prinášala, vyslovujem RD svoju úctu a plné uznanie za jej hrdinský výkon...“*¹¹⁸

Nemecké velenie vyznamenalo „*za hrdinské chovanie a zásluhy v bitke o Rostov*“ 29 slovenských vojakov železným krížom.¹¹⁹ Veliteľ RD gen. II. tr. Jozef Turanec dostal 7. augusta 1942 od A. Hitlera Rytiersky kríž.¹²⁰

113 GAJDOŠ, BREZA, ref. 70, s. 115. Počet 10 000 zajatých samotnou RD potvrdili aj Nemci. LORENZ, ref. 60, s. 17.

114 Z tohto množstva bolo 15 mŕtvych a 80 ranených 23. júla 1942 počas útoku cez rieku Tuzlov pri Generalskoje. VHA, RD, šk. 15, 42/1/15, Telegramy 1. odd., Telegram z 8. 8. 1942.

115 VHA, RD, i. č. 69, ref. 25; ŠTIBRANÝ, ref. 103, s. 147.

116 *Slovenský vojak*, 28.7.1942, č. 102, s. 1.

117 Über die Barrikaden... (Der Sturm auf Rostov). In: *Die Wehrmacht*, 6, 19. 8. 1942, č. 17, s. 8.

118 TURANEC, ref. 54, s. 41-42.

119 *Slovenský vojak*, 23. 9. 1942, č. 113, s. 1. Medzi vyznamenanými boli: plk. pech. František Stojan, pplk. pech. Ján Pulkrábek, stot. del. Tibor Mačura, npor. pech. Arpád Benický, npor. pech. Ján Caba, npor. pech. Eugen Fillo, npor. pech. Štefan Ivan, npor. pech. Karol Salinger, npor. pion. Alojz Zborka, por. pech. Karol Kiss, čtk. Ján Lacko, des. Jozef Komenda, des. Pavol Rusňák, des. Vincent Koláš, des. Jozef Procházka, slob. Augustín Ličko, stk. Benedikt Dobšovič, stk. Štefan Čajkovský, stk. Vasil Kurty, stk. Július Metzler. VHA, RD, kr. 8, 37/2/8, Redakcia dôv. rozkazov RD: Čl. 1.506, Príslušníci RD – udelenie nem. vyznamenanania.

120 Gen. Turanec si vyznamenanie vysoko cenil, no bral ho aj ako vyznamenanie celej divízie. To zdôraznil aj v dôvernom rozkaze č. 87:

Tento úspech ocenili aj čelní predstavitelia Slovenskej republiky. Prezident Dr. Jozef Tiso vyjadril telegramom „všetkým hrdinským príslušníkom“ RD „najvyššie uznanie a vrelú vďaku za statočné a hrdinské splnenie povinnosti k vlasti“ v mene svojom i v mene „celého slovenského národa“. Podpredseda vlády a minister vnútra Alexander Mach tiež odoslal pre gen. Turanca a jeho „skvelých vojakov“ blahoprajný telegram.¹²¹ Minister národnej obrany gen. I. tr. Ferdinand Čatloš divíziu počas Rostovskej bitky dokonca navštívil osobne. Jeho cesta do Rostova sa začala nebezpečným dobrodružstvom. Gen. Čatloš sa dostal do mesta podvečer 24. júla ešte pred jeho úplným obsadením. Nemecké velenie mu na letisku v Mariupoli zapožičalo na dopravu do bojovej línie spojovacie lietadlo Fi 156 *Storch*. Čatloš letel do Rostova bez svojho sprievodu, ktorý zostal v Mariupoli. Keď pilot priletel s lietadlom nad Rostov, začínalo sa stmievať. Lietadlo s generálom pristalo dvakrát. Raz na poľnej ceste a raz priamo v poli, kde ešte naokolo ustupovali sovietske jednotky. Gen. Čatloš sa tak chybou pilota nechtiac dostal pred slovenské i nemecké úderné skupiny. Sám sa peši vybral po predmestskej ulici do mesta, kde panoval všeobecný chaos. Nevedomky sa ocitol v úseku 125. PD. Mal na sebe poriadne zaprášený pršiplášť. Nemeckí vojaci, ktorí čistili ulicu, ho preto považovali za vysokého sovietskeho dôstojníka a chceli ho zajať. Keď im vysvetlil, že je „iba“ hlavným veliteľom slovenskej armády a svojim vojakom sa snaží ísť príkladom, nemeckí vojaci doslova užasli. Ministra a generála v jednej osobe tak blízko frontu ešte nestretli.¹²²

Gen. Čatloš napokon narazil na hliadku predvoja RD, ktorému velil mjr. Záborský. Gen. Turanec, ktorý gen. Čatloša priam neznášal, len ťažko zakrýval rozladenie z ministrovej návštevy. Myslel si, že gen. Čatloš ho chce pripraviť o slávu víťaza v rostovskej bitke. Gen. Čatloš sa toto nedorozumenie snažil urovnať prostredníctvom tlače i osobitného rozkazu, v ktorom vyzdvihol zásluhu gen. Turanca na víťazstve.¹²³ Minister NO si na druhý deň prezrel bojisko pri Generalskoje a 26. júla navštívil bojisko na Zelenom ostrove. Tam ho už sprevádzali gen. II. tr. Jozef Turanec, pplk. gšt. Štefan Tatarko, pplk. gšt. Štefan Jurech, stot. pech. Ladislav Gesteš a npor. Dubovský. Čatloš tu vyznamenal gen. Turanca a gen. Wetzela Vojenným víťazným krížom II. triedy. Vyznamenal aj ďalších 22 príslušníkov RD.¹²⁴

„Vodca nemeckého národa a najvyšší veliteľ nemeckej brannej moci A. Hitler ma vyznamenal dňa 7. augusta 1942 Rytierskym krížom Železného kríža, ktorý mi dňa 13. augusta 1942 z rozkazu Führera odovzdal gen. panciernikov Kirchmer. Tento kríž budem s pýchou nosiť, lebo v ňom nevidím len vyznamenanie svojej osoby, ale predovšetkým hrdinských skutkov všetkých príslušníkov RD a zvlášte tých, ktorí v tvrdých a historických bojoch na Minse, u Generalskoje, v Rostove, na Zelenom ostrove a na konk. predpoliach preslávili meno slovenskej armády a národa. RD týmito skutkami znovu dokázala pred celým svetom vysokú hodnotu a bojovú vyspelosť slovenského vojaka, ktorý i v budúcnosti splní všetky úlohy, ktoré mu uloží záujem národa...“ (VHA, RD, šk. 2, Dôverné rozkazy, Dôverný rozkaz č. 87, 14. august 1942.). K udeleniu tohto vyznamenania gen. Turancovi zablahoželal i veliteľ I. panc. armády: „generál – major Turanec. Führer udelil Vám v uznaní výkonov Vami vedenej statočnej slovenskej RD dňa 7. augusta 1942 Rytiersky kríž železného kríža. Vyslovujem Vám, pán generál, svoje úprimné blahoželanie k tomuto vysokému vyznamenaniu. Súčasne aj svoju vďaku za vynikajúce úspechy, ktoré ste v rámci mojej pancierovej armády dosiahli Gen. plk. V. Kleist.“
TURANEC, ref. 54, s. 41.

121 Tamže, s. 37-38.

122 Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice Martin (ALU SNK), Fond: F. Čatloš, signatúra (sig.) 129 JG, s. 20; VHA, RD, i. č. 69, C.d.; GAJDOŠ-BREZA, ref. 70, s. 97.

123 ALU SNK, F. Čatloš, sig. 129 JG, s. 20; Tamže, Prehlásenie mjr. Záborského pred Nár. súdom 15. 11. 1947. s. 45. JAŠEK, P.: Generál Jozef Turanec. In: *Pamäť národa*, 4, 2008, č. 1, s. 15.

124 VHA, RD, šk. 8, 37/2/8, Vel. RD, Čís.: 28.488/Taj. 1. oddel. 1942, SV. 10. september 1942.

P. MIČIANIK: DIE SCHNELLE DIVISION IN DER DEUTSCHEN OFFENSIVE AUF ROSTOV

Der Aufsatz behandelt den Einsatz der slowakischen Schnellen Division (RD) im Rahmen der deutschen Sommeroffensive 1942, die den Feldzug gegen der Sowjetunion nach Scheitern der Operation Barbarossa im Jahre 1941 zugunsten Deutschlands entscheiden sollte. Die RD wurde seit November 1941 ununterbrochen zur Verteidigung auf Mius-Fluss eingesetzt. Für ihre weitere offensive Verwendung war nötig, die Mannschaft, Waffen und Verkehrsmittel zu ergänzen. Die slowakische Seite hat seit Anfang 1942 mit Deutschland über Materiallieferungen verhandelt. Die Verhandlungen zögerten sich jedoch hinaus, und so wurde die RD im Rahmen der deutschen Offensive Ende Juli 1942 ohne Verstärkung und Rüstungsergänzung eingesetzt. Trotzdem, dank der geschickten Improvisation ihres Kommandeurs General Jozef Turanec, hat sich in den Kämpfen gut bewährt. General Turanec organisierte von den vorhandenen LKWs ein Verkehrsbataillon, sodass die RD schneller vorrücken konnte als die viel besser ausgestatteten deutschen Divisionen! Bei der Gemeinde Generalskoje brach sie die voraus vorbereitete sowjetische Verteidigung durch und gemeinsam mit den deutschen Panzerdivisionen drang sie nach Rostov. Die slowakischen Soldaten haben außerdem als die ersten Soldaten der Achse Don überquert und standen am Südufer des Flusses! Im Verlauf der Kampfhandlungen nahm die Division mehr als 10 000 Angehörige der Roten Armee fest und sie behauptete vollkommen ihren guten Ruf vom Herbst 1941. Ihre Leistungen wurden von den vorgesetzten deutschen Kommandos anerkannt und dem General Turanec wurde für die Kämpfe um Rostov das Ritterkreuz verliehen.